

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Majandusarvestuse instituut

Finantsarvestuse õppetool

Kätlin Ojasalu

ÜLEKAALULISUSEST NING EBATERVISLIKE TOIDUAINETE
MAKSUSTAMISE VÕIMALUSTEST EESTIS

Bakalaureusetöö

Juhendaja: lektor Kaidi Kallaste

Tallinn 2015

Olen koostanud töö iseseisvalt.

Töö koostamisel kasutatud kõikidele teiste autorite töödele,
olulistele seisukohtadele ja andmetele on viidatud.

Kätlin Ojasalu

Üliõpilase kood: 121127

Üliõpilase e-posti aadress: katlinojasalu@gmail.com

Juhendaja Kaidi Kallaste:

Töö vastab bakalaureusetööle esitatud nõuetele

.....

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

SISUKORD

ABSTRAKT	4
SISSEJUHATUS	5
1. ÜLEKAALULISUSE VASTANE VÕITLUS EBATERVISLIKU TOIDU MAKSUSTAMISE ABIL	7
1.1. Ülekaalulisus.....	7
1.1.1. Ülekaalulisuse põhjused.....	8
1.1.2. Rasvumise hind	9
1.2. Ebatervislike toiduainete maksustamine	10
1.2.1. Inimeste teadvustamine.....	10
1.2.2. Aktsiisi kehtestamine	10
1.2.3. Näited erinevate riikide toidu maksudest.....	11
1.3. Toidu maksustamise olemus	13
1.3.1. Kuidas toidu maksustamine töötab	13
1.3.2. Milliseid toiduaineid maksustada.....	13
1.4. Toidu maksustamisega seotud probleemid	14
1.4.1. Regressiivne maks	14
1.4.2. Mitterahaline toidu maksumus.....	14
1.4.3. Maksu mõju tarbijale	15
1.5. Ebatervislike toiduainete maksustamisega kaasnevad hüved.....	17
2. EESTLASTE HINNANGUD SEoses EBATERVISLIKE TOIDUAINETE MAKSUSTAMISEGA	19
2.1. Uuringu meetodika	19
2.2 Ülekaalulisus kui probleem	20
2.3 Eestlaste suhtumine ebatervislike toiduainete maksustamisesse.....	22
2.4. Aktsiisi mõju	24
2.4.1. Aktsiisi mõju tarbimisele	24
2.4.2. Aktsiisi mõju ülekaalulisusele.....	25
2.5. Aktsiisist saadava tulu kasutamine, kui hinnangute mõjutaja	28
2.6. Aktsiisi positiivsed küljed	30
2.7. Aktsiisi negatiivsed küljed	31
2.8. Järeldused ja ettepanekud	32
KOKKUVÕTE	36

VIIDATUD ALLIKAD	39
SUMMARY	41
LISAD	43
Lisa 1. Küsimustik	43
Lisa 2. Küsimustiku vastused	48
Lisa 3. Avatud küsimuste vastused.....	50
Lisa 4. Korrelatsioonanalüüsi andmed	51

ABSTRAKT

Käesoleva töö eesmärgiks oli välja selgitada suure suhkru-, soola- ja/või rasvasisaldusega toiduainete maksustamise võimalikkus Eestis ning selle mõju tarbimisele ja ülekaalulisusele. Probleemi uurimiseks kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit – koostati ankeetküsitlus ning saadud vastuseid analüüsiti juhtumiülese sisuanalüüsi ja korrelatsioonanalüüsi abil.

Oluliseimaks tulemuseks võib pidada, et vastanute hinnangul väheneks aktsiisi korral nende suure suhkru-, soola ja/või rasvasisaldusega toiduainete tarbimine märgatavalt. Umbes 15% aktsiisi korral ostaks 27,8% vastanutest maksustatud toiduaineid tunduvalt vähem. 30% aktsiisi korral ostaks maksustatud tooteid tunduvalt vähem 61,9% vastanutest.

Töö tulemustest sai teha järgnevad järeldused:

- 50% Eesti elanikkonnast on ülekaalulised.
- Maksustatavaid toiduaineid tuleb hoolikalt valida, et maksustataval kaubal ei oleks sama ebatervislikke maksustamata asendusi.
- Maksu mõju ülekaalulisusele saab avalduda siis, kui igapäevased tarbimisharjumused on muutunud tervislikumaks.
- Eestlased on avatumad ebatervislike toiduainete aktsiisile, kui sellest saadavat tulu kasutatakse tervise edendamiseks.
- Suhtumine aktsiisi ei sõltu vastanute vanusest, haridusest ega kehalisest vormist.
- Aktsiisi suhtumise ja ebatervislike toiduainete tarvitamise sageduse vahel on väike korreleeruv seos.

Võtmesõnad: ülekaalulisus, aktsiis, toiduainete maksustamine, tervislik toitumine, ebatervislike toiduainete tarbimine, suhtumine maksustamisesse.

SISSEJUHATUS

Viimase kolmekümne aasta jooksul on ülekaaluliste ja rasvunute arv maailmas üha suurenenud. See ei ole enam kaugel Ameerika või heaoluühiskonna probleem, vaid esineb üha tugevamini madala sotsiaalmajandusliku staatusega elanike hulgas.

Ühest küljest on kaalutõusu põhjuseks linnastumine, istuva eluviisi suurenemine ja füüsilise aktiivsuse vähenemine, kuid antud töös käsitleb autor kaalutõusu teist külge, milleks on ebatervisliku toidu tarbimine. On möödas aeg, kui inimesed kasvatasid peaaegu kogu oma toidu ise või said selle lähedal asuvalt talupidajalt. Toit, mida söödi oli orgaaniline ja lisaainetevaba. Tänapäeval on tänu kaubanduse globaliseerumisele võimalik osta kaupa igast maailma nurgast. Toiduainetööstus loob pidevalt uusi tooteid ning ebatervislikud töödeldud tooted on suhteliselt odavamas hinnaklassis. Seega ei jäägi väikese sissetulekuga inimestel muud üle, kui oma pere ära toitmiseks pakkuda neile ebatervislikke toiduaineid.

Üha suureneva ülekaalulisuse epideemiaga võitlemiseks, on paljud riigid otsustanud maksustada teatud toiduaineid, mille ebatervislik mõju on üldtuntud. Enamikes riikides on aktsiis kehtestatud kas suure suhkrusisaldusega toodetele, lisatud suhkruga jookidele (*sugar sweetened beverages*), suure soola- ja/või rasvasisaldusega toitudele.

Töö teema on aktuaalne, sest umbes pool Eesti elanikkonnast on kas ülekaalulised või rasvunud, mis viitab tõsisele probleemile ning seab tugevalt ohtu Eesti rahvastiku heaolu ja tervise. Lisaks sellele ei ole Eestis varem tehtud põhjalikku uurimust ebatervislike toiduainete maksustamise mõjust inimeste tarbimisharjumustele.

Antud töö eesmärk on selgitada välja suure suhkru-, rasva ja/või soolasisaldusega toiduainete maksustamise võimalikkus Eestis ning selliste toiduainete maksustamise mõju tarbimisele ja sellega kaasnev mõju ülekaalulisusele.

Selleks püütakse antud töö raames leida vastused järgnevatele uurimisküsimustele:

- Kas on seos suure suhkru-, soola- ja rasvasisaldusega toitude tarbimise ning ülekaalulisuse vahel?
- Millist mõju avaldab aktsiisi kehtestamine inimeste tarbimisharjumustele?

- Millised on probleemid sellise aktsiisi kehtestamisel?
- Milline on ebatervislike toiduainete maksustamise võimalust kasutavate riikide praktika?
- Mida arvavad eestlased suure suhkru-, soola- ja rasvasisaldusega toiduainete maksustamisest, ning kas see võiks aidata vähendada ülekaaluliste ja rasvunute hulka Eestis?
- Kuidas hindavad eestlased ebatervislike toiduainete maksustamise mõju nende tarbimisharjumustele?

Selleks viis töö autor läbi uuringu, milles osales 428 isikut. Andmekogumismeetodina kasutati ankeetküsitlust. Andme analüüsimeetodina kasutati sisuanalüüsi ning korrelatsioonanalüüsi.

Töö on jaotatud kaheks peatükiks. Töö teoreetilises osas antakse ülevaade ülekaalulisusest ja sellega seotud probleemidest. Seejärel keskendutakse toiduainete maksustamisele kui viisile ülekaalulisuse vähendamiseks. Tutvustatakse toiduainete aktsiiside olemust ning erinevate riikide praktikaid toiduainete maksustamisel. Muuhulgas on välja toodud toiduainete aktsiisidega seotud probleemid ja positiivsed küljed. Antud peatüki kirjutamisel on kasutatud peamiselt ingliskeelset erialakirjandust, teadusartikleid, kuid ka meediaväljaandeid. Töö teises osas on selgitatud uuringu läbiviimise meetodikat ning kirjeldatakse empiirilise uuringu tulemusi. Uurimuslik osa põhineb autori poolt läbiviidud küsitluse vastuste analüüsil. Tuuakse välja ka järeldused ning ettepanekud edaspidiseks uurimiseks.

1. ÜLEKAALULISUSE VASTANE VÕITLUS EBATERVISLIKU TOIDU MAKSUSTAMISE ABIL

Ülekaaluliste hulk on kasvavas trendis kogu maailmas, võrreldes 1980. aastaga on ülemaailmne rasvunute arv kahekordistunud. Sellele epideemiale on pandud nimeks *globesity* ehk üleilmne rasvumine. (Brunner-Brown 2014, 240)

Viimase kolmekümne aastaga on kogu maailmas tekkinud märkimisväärsed muutused indiviidide elustiilis, millele on kaasa aidanud toiduainete ülemaailmne kättesaadavus ja linnastumine. Sellised muutused on mõjutanud inimeste toitumist ning vähendanud nende füüsilist aktiivsust. (Escobar *et al* 2013, 3)

Rasvumisega kaasnevad negatiivsed tagajärjed. Paljude rasvunute jaoks tähendab see elukvaliteedi langust. Laiema üldsuse jaoks tõstab suur ülekaaluliste arv tervishoiu kulusid, kuna nende keskmised tervishoiu kulud on suuremad kui normaalkaalus inimestel. (Brunner-Brown 2014, 240)

1.1. Ülekaalulisus

Ülekaalulisust ja rasvumist defineeritakse kui ebaloomulikku või liigset rasva kogunemist, mis kujutab endas riski tervisele. Kõige levinum viis rasvumise mõõtmiseks on kehamassiindeksi (KMI) kasutamine, mille korral indiviidi kaal (kg) jagatakse tema pikkuse ruuduga (m). Tabelist 1 on näha, et kui KMI on suurem kui 25, peetakse indiviidi ülekaaluliseks, kui suurem kui 30, siis rasvunuks. (Obesity 2015)

Tabel 1. Rahvusvaheline KMI klassifikatsiooni tabel

Klassifikatsioon	KMI vahemik
Tervisele ohtlik alakaal	< 16
Alakaal	16,00 - 18,49

Normaalkaal	18,5 - 24,99
Ülekaal (eel-rasvumine)	25 - 29,99
Rasvumine	30 - 34,99
Tugev rasvumine	35 - 39,99
Tervisele ohtlik rasvumine	> 40

Allikas: (BMI classification 2015)

Maailma Tervishoiu Organisatsiooni (WHO) andmetel on rohkem kui 50% täiskasvanutest paljudes Euroopa Liidu riikides kas ülekaalulised või rasvunud. Ülekaalulisus ja rasvumine kipub suurenema läbi täiskasvanuea, kus kõrgeimal tasandil on vanemates vanusegruppides olevad täiskasvanud. Mitmetes Euroopa riikides, näiteks Kreekas, Poolas, Hispaanias, Suurbritannias on 70% 50-70 aastastest elanikest ülekaalulised või rasvunud. (Lobstein, Millstone 2007, 7)

Ka laste hulgas on ülekaaluliste ja rasvunute arv üha kasvavas trendis suurenemas. Lapsea rasvumine kandub sageli üle täiskasvanu ikka ning paljud rasvumisega seotud probleemid on palju tõsisemad, kui rasvumine on kestnud pika perioodi jooksul: täiskasvanutel, kes olid lapsena rasvunud on suurem risk enneaegsele suremusele ja südame-veresoonkonna haigustele, diabeedile, maksa kahjustustele ning ortopeedilistele häiretele. Konservatiivsel hinnangul võib öelda, et rohkem kui miljonil lapsel Euroopa Liidus on mõni näitaja, mis viitab südame-veresoonkonna haigusele, näiteks kõrge vererõhk ja kõrge kolesterooli tase ja vähemalt kolm näidustust metaboolsest sündroomist. Rohkem kui 1,4 miljonil lapsel võib olla varajases staadiumis maksatalitluse häire. (*Ibid*, 8-9)

1.1.1. Ülekaalulisuse põhjused

Üldiseks ülekaalulisuse põhjuseks on liigne kaloritarbimine. Sobilik päevane tarbimine peaks olema ligikaudu 2000 kilokalorit, sõltuvalt isiku kehalistest omadustest ning päevasest füüsilisest koormusest. Kuid on leitud, et lihtne ületarbimine ei ole rasvumise ainsaks põhjuseks, vaid seda põhjustavad kindlad toidutüübid. (Brunner-Brown 2014, 241)

Suure suhkru, soola ja rasva osakaaluga dieete peetakse kõige ebatervislikumateks. Suure suhkrusisaldusega toidud annavad energiat, kuid mitte midagi muud. Suur suhkrutarbimine võib kaasa tuua ülekaalulisuse või hammaste lagunemise. Suure

suhkrusisaldusega tooted on näiteks: maiustused, moos, magusad hommikuhelbed, küpsised, koogid, karastusjoogid. Rasvad on suure kalorisaldusega, seega pidev tarbimine põhjustab kaalutõusu, veel enam tõstab kõrge küllastunud rasva sisaldusega toitumise tarbimine kolesteroolitaset, suurendab südamehaiguste ja infarkti riski. Küllastunud rasva rikkad toidud on näiteks: liha ja lihatooted, piimatooted, koogid ja kondiitritooted. Kõrge soolasisaldusega dieet võib põhjustada kõrget vererõhku, mis võib kaasa tuua südamehaigused ja infarkti. Kõrge soolasisaldus on näiteks: vorstis, peekonis, soolastest snäkkides, valmistoitudes ja puljongikuubikutes. (Sugar ... 2007) Põhiliseks bioloogiliseks ülekaalulisuse põhjustajaks on see, et energia tarbimine ei ole tasakaalus energia kulutamisega. Üleliigne tarbimine ladestatakse rasvana. (Lobstein, Millstone 2007, 9)

Toidud ja joogid, milles on suur suhkrus, soola ja/või rasva hulk, avaldavad negatiivset mõju tervisele, kui moodustavad suure osa indiviidide igapäevastest toitumisharjumustest. Need toidud ei sisalda tähtsaid toitaineid ning nende liigne kalorisaldus põhjustab kehakaalu tõusu. (Nutrition guideline ... 2012)

Suurenenud ülekaalulisuse põhjustajaks võib olla ka majanduskasv, kuna see toob endaga kaasa suurenenud tööstuslikult toodetud kaupade tarbimise. Nende hulgas on nii suhteliselt odavad töödeldud toidud kui ka autode kasutamine ning televiisorite ees lõsutamise. Lisaks eelnevale toob majanduskasv kaasa ka vähenenud nõudluse raskele füüsilisele tööle. Need kõik näivad kui ihaldusväärsed mugavused, kuid võivad tõsta rasvumise riski. (Lobstein, Millstone 2007, 11)

On leitud, et kõrgelt arenenud riikides on rasvunute arv suurem nendes riikides, kus on pikemad keskmised tööpäevad, sest piiratud puhkeaeg soodustab valmis- ja kiirtoitude tarbimist ning sportimiseks jäävat vaba aega on vähem. (*Ibid.*)

1.1.2. Rasvumise hind

Ülekaalulisuse ja rasvumise hinda on võimalik mõõta rasvumisega seotud haiguste üldkuluga, selle rahalise kuluga tervishoiusüsteemile ning kahjuga riigi majanduslikule tootlikkusele. Rasvumine tõstab riski haigestuda mitmesugustesse kroonilistesse haigustesse, nende hulgas südame-veresoonkonna haigused, mõningad kasvaja, luuhõrenemine ning maksahaigused. Ühendkuningriigi Riigikontrolli Büroo hinnangul olid 2002. aastal 7% kõigist Inglismaa surmadest seostatavad rasvumisega, võib oletada, et praegu on see protsent veelgi kõrgem. (*Ibid.*, 9)

Eestis registreeritakse igal aastal umbes 80 tuhat südame-veresoonkonna haigustesse haigestumise juhtu. See on ka eestlaste peamine surmapõhjus. (Südame-veresoonkonna ... 2011) Seejuures 2012. aastal kulus haigekassal riskirühma südamehaiguste ennetamiseks 120 tuhat eurot ning tervise edendamise programmi raames südame-veresoonkonna haiguste ennetamiseks 25 tuhat eurot. (Eesti haigekassa ... 2012, 38, 54) Vereringeelundite haiguste diagnoosimiseks ja raviks kulus 2013. aastal 84,642 miljonit eurot, mis moodustas haigekassa kogukulutustest 10,84%. (Eriarstiabi ... 2014, 27)

Ainuüksi rasvumisest põhjustatud haiguste ravimiseks kulub igal aastal umbes 4% kõigist tervishoiu kuludest. Need hinnangud ei arvesta ülekaaluliste sarnaste haiguste ravikulusid. Nende individuaalsed tervishoiukulud on küll väiksemad, kuid kuna nende protsentuaalne osakaal rahvastikust on suurem võivad ülekaalulisusest põhjustatud indiviidide tervishoiukulud ületada rasvunute kulud. (Lobstein, Millstone 2007, 9)

1.2. Ebatervislike toiduainete maksustamine

1.2.1. Inimeste teadvustamine

Isegi väga range reguleerimisega ei ole võimalik ja ei tohikski olla võimalik inimeste valikuid kontrollida. Kuid selleks, et indiviidid oskaks teha õigeid valikuid enda ja oma laste tervise heaks, peavad neil olema põhilised teadmised toitumisest, ülekaalulisuse põhjustest ja selle mõjust kehale. Arvatakse, et õiged teadmised võivad olla parimaks vahendiks ülekaalulisuse ja rasvumise vastases võitluses, eriti laste rasvumise juures, kuna nende eest teevad valiku vanemad. (Faeh 2012, 83)

1.2.2. Aktsiisi kehtestamine

Üha enam valitsusi püüavad suurendada fiskaalseid meetmeid tervislikuma käitumise propageerimiseks. Mitmed riigid on maksustanud teatud tüüpi toitusid nagu näiteks, suure suhkru, soola või rasvasisaldusega toidud ning suure suhkrusisaldusega joogid. (Sassi *et al* 2013, 6)

Rasvumise vastaseks võitluseks on mitmed valitsused vastu võtnud aktsiisi teatavatele ebatervislikele toitudele, et mõjutada indiviidide toitumisharjumusi. Aktsiisid võimaldavad suhteliselt kergesti reguleerida luksuskaupade tarbimist. Näiteks, tubaka- ning kütuseaktsiisi

kehtestamine on korreleerivas seoses nende tarbimise vähenemisega. (Brunner-Brown 2014, 243)

Aktsiisidel võib toidu tarbimisel olla mitmeid soovitud tulemusi, nagu tulu suurenemine, rikkuse ümber jagamine ning teatud toodete tarbimise vähendamine. Toidu maksustamisel on sageli kaks eesmärki: esiteks, maksud tõstavad kunstlikult toodete hinda, et mõjutada tarbijaid tervislikumaid tooteid valima ning teiseks, nende maksude abil saab subsideerida tervislikke tooteid, mis mõjutab tänu odavamatele hindadele tarbijate ostukäitumist. (Brunner-Brown 2014, 244)

1.2.3. Näited erinevate riikide toidu maksudest

Euroopa riigid

Taanis oli juba enne ülekaalulisuse vastast maksustamist küllaltki madal rasvunute arv - 13%. Alates 2003. aasta transrasvhapete piirangust on Taani valitsus aktiivselt kehtestanud makse ebatervislikele toitudele. Need maksud mõjutavad rämpstoite nagu jäätis, kommid, šokolaad, limonaadid ning lisaks ka õlisid ja piimatooteid. (*Ibid*, 245) 2012. aastal hakkas Taanis kehtima “Fat Tax”, mis kehtis toodetele, milles küllastunud rasva hulk on suurem kui 2,3%. Lisaks rämpstoidu hinnatõusule mõjutas küllastunud rasva maksustamine ka tavalisi toiduvalmistamise koostisosi nagu või, juust ja liha. Tänu heale lobitööle oli tavaline piim jäetud maksuvabaks. (Smed 2012, 1) 2013. aasta alguses loobuti sellisest maksust, kuna inimesed ei muutnud oluliselt oma tarbimisharjumusi, vaid hakkasid suure rasvasisaldusega tooteid ostma teistest riikidest, peamiselt Saksamaalt ja Rootsist. (Snowdon, 2013)

Ungari võttis 2011. aastal vastu Rahva Tervisetoodete Maksu (*Public Health Product Tax*), et vähendada ebatervisliku toidu tarbimist, edendada tervislikku toitumist ning parandada tervishoiuteenuste rahastamist. Ungari sihtmärgiks on kindlad toidugrupid, milles on kõrge suhkru- ja rasvasisaldus. (*Ibid.*)

2011. aastal taastas Soome magusaaktsiisi, mis hõlmas komme, šokolaadi, kakaol põhinevaid tooteid, jäätist jms. Eelnev magusaaktsiis Soomes kehtis 1999. aastani. Soome kaalub maksu kehtestamist ka küllastunud rasvadele. (Food taxation ... 2012) Magusaaktsiisi mõju Soomes põhineb toote kaalul. Magusal ja jäätisel on maksumääraks 95 euro senti/kg ning karastusjookidel 11 senti/l kohta. Maks ei kehti väikeettevõtetele. (Paloheimo 2012, 1)

Lätis on kehtestatud aktsiis alkoholivabadele jookidele ning kohvile. Maks ei kehti täismahlale ega mineraalveele. Maksumääraks on 7,4 eur/ 100 l kohta alkoholivabadel jookidel ning 142,29 kg/ 100 kg kohta kohvil. (Excise duty ... 2012) 2013. aastal esitas Läti tervishoiuministerium seaduse muudatuse eelnõu rohkemate toiduainete maksustamiseks. Eelnõu nägi ette maksu kehtestamist vorstitoodetele, palmiõlile, searasvale ja -pekile, soolastele krõpsudele, popkornile ja valmissuppidele ning -puljongitele. (Läti tahab ... 2013) Töö kirjutamise hetkeks ei ole selline seadus Lätis kehtima hakanud.

Norras on kehtestatud maks suhkrule ja šokolaadile (Food taxation ... 2012)

Sarnaselt Taanile on Suurbritannia ja Prantsusmaa teinud ettepaneku legislatuurile suure rasva, suhkru ja soola sisaldusega toitude käibemaksu tõstmiseks, et vähendada ülekaalu ning toitumisega seotud vaevusi. Suurbritannia ettepanek oli tõsta käibemaksu 17.5% ning Prantsusmaa sooviks maksumäära suurendada 14,1% võrra. Vaatamata käibemaksu regressiivsele loomule on mõlema riigi poliitikud leidnud, et antud maksu positiivne mõju oleks suurem, kuna sellega kaasneb hea mõju tervisele ning riigi tulu suureneb. (Brunner-Brown 2014, 246)

Ka Šotimaa, Iirimaa ja Rumeenia on kaalunud või rõhutanud soovi kasutusele võtta maksud ebatervislike toitude vastu, mille hulka kuuluvad suure suhkrusisaldusega toidud ja joogid ning kiirtoidud. (Brunner-Brown 2014, 246) Rootsi kaalub maksu kehtestamist kõrge küllastunud rasva sisaldusega toitudele (Food taxation ... 2012).

USA

USA valitsus kehtestas maksu limonaadidele juba I maailmasõja ajal, et vähendada luksускаupade tarbimist. Individuaalsed osariigid on rasvumise ohjeldamiseks kasutusele võtnud erinevad maksud. Näiteks, New York on keelustanud restoranides transrasvad ning mõningates asutuse tüüpides, näiteks kinodes ja restoranides, keelati müüa limonaadi suuremas koguses kui 0,47 liitrit (16 oz). Kuid National Association for the Advancement of Colored People vaidlustas viimase keelu kohtus ning see kuulutati põhiseaduse vastaseks. (Brunner-Brown 2014, 248)

USA osariikides on toiduained müügitasust vabastatud, küll aga ei loeta 17-s osariigis komme toiduaineteks ning 22-s osariigis ei loeta limonaade toiduaineteks ning neile kehtib müügitas. Sellele lisaks on 4 osariiki: Tennessee, Arkansas, Virginia ja Lääne-Virginia kehtestanud eraldi aktsiisi limonaadidele ning veel 13 osariiki plaanivad aktsiisi kehtestamist. (Drenkard 2012, 48)

1.3. Toidu maksustamise olemus

1.3.1. Kuidas toidu maksustamine töötab

Toidu maksustamisel on mõju vaid siis, kui see suudab mõjutada indiviidide tarbimisharjumusi. Põhiküsimus on maksustamise punkti kaugus indiviidist - mida lähemal on maksupunkt, seda suuremat efekti see omab. Administratiivsetel põhjustel võib maksustamine toimuda varem tarneahelas, kuid maksupunktiks on siiski tarbija poolt toote ostmine. (Sassi *et al* 2013, 7)

Toidu maksustamine peab tarbija jaoks olema võimalikult silmapaistev selleks, et maksustamine oleks piisavalt tõhus. See tähendab, et kauba maksumuse muut peab olema integreeritud hinnasildile. On leitud, et tarbijad suhtuvad erinevalt maksudesse, mis on rohkem või vähem silmapaistvad ja arusaadavad. Nähtava maksu puhul on tarbija rohkem informeeritud ning saab aru, miks ebatervislik toit maksab rohkem. Sellised maksud peaksid olema piisavalt kõrged, et mõjutada tarbija ostukäitumist. (Brunner-Brown 2014, 249)

Ebatervisliku toidu maksustamise idee on selles, et tarbijad on mõjutatud toodete hinnast ning kui toidu hind tõuseb maksustamise tagajärjel, siis inimesed asendavad kalli maksustatud toidu tervisliku ilma maksuta toiduga. (*Ibid.*)

1.3.2. Milliseid toiduaineid maksustada

Ebatervisliku toidu maksustamine võib olla ebaefektiivne, kuna seadusandlik võim võib omavoliliselt otsustada, millist ebatervislikku toitu maksustada. Selle asemel, et mõjutada kõigi potentsiaalselt ebatervislike või rasvumist põhjustavate toodete tarbimist, maksustatakse kurikuulsalt ebatervislikke toiduaineid, jättes teised maksustamata. Sellise maksustamise tulemusel vahetatakse ühe rasvumist põhjustava toiduaine tarbimine teise sarnase vastu ning maksustamine kaotab oma eesmärgi. (*Ibid*, 250)

Võimud saavad vältida omavolilist poliitikat, kui kaup hinnatakse ja maksustatakse vastavalt üleüldisele terviseriskile. Kui toote tervilisushinnang pannakse vastavusse maksuga, siis hinnakujundamine saab mõjutada ostukäitumist ebatervislikelt toodetelt tervislike kasuks. (*Ibid*, 251)

Tarbimise mõjutamine läbi maksustamise on efektiivne vaid siis, kui ühe kauba suurenenud kulu toob kaasa kauba asendamise tervislikuma tootega. Kahjuks ei ole paljudel kaupadel asenduskaupu ning seetõttu omab hinnatõus harva mõju tarbimisele. (*Ibid.*)

On leitud, et toitainepõhine maksustamine omab toitumisele tunduvalt suuremat efekti, kui tootepõhine maksustamine. Toitainepõhisel maksul on laiem baas, mille tõttu sarnase asenduskauba leidmine on raskem. Näiteks, 20% maks limonaadile vähendas ostetud kauba kalorikogust 4,84% ja suhkru tarbimist veidi üle 10%. Kuid 20% maks suhkrusisaldusele vähendas kogu kaloritarbimist 18% ning suhkru tarbimist 16%. Rasva maksustamisel vähenes kaloritarbimine 19% ning soola maksustamisel 10%. (Harding, Lovenheim 2014, 8)

1.4. Toidu maksustamisega seotud probleemid

1.4.1. Regressiivne maks

Tarbimismaksud on tavaliselt regressiivsed, välja arvatud juhul kui need on suunatud jõukamatele. Tervishoiuteemalised maksud enamasti selle alla ei käi, seega on ka toidumaks oma olemuselt regressiivne, mis tähendab, et see mõjutab kõiki võrdselt, olenemata sissetuleku tasemest. Sellised maksud ei ole soositud, kuna nende koormus madalapalgalistele on suurem. (Sassi *et al* 2013, 8) Nagu regressiivsed maksud, mõjutab toidumaks kõige rohkem seda osa elanikkonnast, kes seda kõige vähem endale lubada saavad. Mõne toiduaine maksumuse tõus ei muuda oluliselt tarbimisharjumusi, vaid ainult tõstab ostukorvi hinda. (Brunner-Brown 2014, 259)

Sealjuures on aga leitud, et toidumaksud toovad kõige rohkem kasu just madalapalgalistele, parandades nende toitumist ja tuues kasu nende tervisele, sest madalapalgalised on hinnatundlikumad ning valivad maksustatud kauba asemel pigem suhteliselt odavama toote. Selline meetod toimib hästi juhul, kui maksubaas on oskuslikult valitud ning maksutulude arvel subsideeritakse tervislikke tooteid. (Food taxes and their impact... 2014, 8)

1.4.2. Mitterahaline toidu maksumus

Lisaks toidumaksude diskrimineerivale mõjule peaksid võimud mõtlema ka toiduvalikute mitteeelastsele nõudlusele, kuna toiduainete tarbimise valikud on keerulisemad kui vaid toidu maksumus. (Brunner-Brown 2014, 253)

Harjumatu toidu maksumuse vähendamine ei ole piisavalt efektiivne vahend tarbijale armastatud ja ihaldatud toidust loobumiseks. On leitud, et toiduvaliku otsused põhinevad

sageli emotsioonidel, mitte ratsionaalsel mõtlemisel. Asenduskaupade hulgas on tarbijad eriti vastandlikud harjumatuetele situatsioonidele või keerulisele hinnastamisele, vaid pigem põhinevad oma harjumuspärasel valikul, isegi siis kui hind on kõrgem. Subsiidiumid on küll avaldanud mõju toidu hinnale, kuid uuringud näitavad, et subsiidiumid ei oma suurt mõju tarbimise nõudlusele. Tõenäoliselt ei oma väikesed maksud või subsiidiumid olulist mõju kehamassiindeksile või rasvumisele, kuid sellel võib olla mingisugune mõõdetav tulemus eriti laste ja noorte kehakaalule (pigem madala sissetuleku juures). Ostukäitumine ei põhine ainult rahalistel piirangutel. Lisaks tuleb arvestada ka seda, et tervislikuma ja võõra toidu valmistamine võib võtta oluliselt kauem aega (nt juurviljade hakkimine). (Brunner-Brown 2014, 254)

Toiduainete maksustamine ignoreerib andmeid tarbijate käitumise ning ühiskonna vajaduste kohta. Isegi kui väljapaistvad maksud näitavad kulu tarbija jaoks, siis võimudel on omavoliline valik maksustavate toitade hulgas, mistõttu võivad nad jätta sarnased ebatervislikud tooted maksustamata näiteks lobimise tulemusel. Sellele lisaks võivad maksud mõjutada ka tavalisi söögitegemise koostisosi nagu või ja koor, mis mõjutab ebaoproportsionaalselt rohkem vaesemaid elanikke. (*Ibid*, 255)

1.4.3. Maksu mõju tarbijale

Tarbimismaksude mõju tarbimisele sõltub nõudluse hinnaelastsusest. Mitteelastse nõudluse korral ei mõjuta hinnamuutus tarbimist olulisel määral - koguste suhteline muutus on väiksem kui hinna suhteline muutus. Ning elastse nõudluse korral on see vastupidi. Nõudluse elastsus määrab, kas tarbijad kasutavad teatud kauba tarbimise jaoks suurema osa oma sissetulekust (mitteelastne nõudlus) või väiksema osa (elastne nõudlus), kui maksu tulemusel tõuseb selle kauba hind. (Sassi *et al* 2013, 8)

Mitteelastse nõudlusega tarbeesmete maksustamine vähendab tõenäoliselt teistsuguse kauba tarbimist, kuna selle jaoks jääb lihtsalt vähem raha alles. Olenevalt sellest, milliste kaupade tarbimist vähendatakse, võib selline efekt maksustamise eesmärgi saavutamist kas tugevdada või nõrgendada. Juhul kui maksustamise objektiks on mitteelastne kaup ning selle tarbimise tulemusel vähendatakse tervislike kaupade tarbimist, on maksustamise eesmärk nurjunud. (*Ibid*.)

Kui maksustatud kaubal on olemas lähedane asendus, ehk kaup on elastse nõudlusega, on tõenäoline, et tarbijad vähendavad olulisel määral maksustatud kauba tarbimist ning

asendavad selle teise sarnase kaubaga. Kui asenduskaubal on tervisele samasugune negatiivne efekt, on jällegi maksu eesmärk nurjunud. (Sassi *et al* 2013, 8)

Asenduskaupadega arvestamine on keeruline ning on võimalik, et indiviidide kaloritarbimine võib lõppkokkuvõttes olla sama, kui teatud toiduaine tarbimise asemel suurendatakse teistsuguste kaupade tarbimist (Food taxes and their impact... 2014, 47).

Erinevate riikide praktikast toiduainete maksustamisel on näha, et väga sageli tõuseb toiduaine hind rohkem kui maksumäära võrra. See tuleneb sellest, et vähenenud nõudluse juures soovivad tootjad oma kasumi endisega samal tasemel hoida, mille tulemusel tõstetakse toote hinda. (*Ibid*, 8)

Enamike toidutüüpide tarbimine on suhteliselt mitte-elastne - inimesed jätkavad harjumuspärase toidu tarbimist, hoolimata hinna kõikumistest. Näiteks juustule ei ole head asendust, samas kui veiseliha võib asendada näiteks sea- või kanalihaga. On leitud, et kui toidu hind tõuseb 1%, siis selle enda nõudlus väheneb veise puhul 0,621%, sea puhul 0,728% ning kana puhul 0,372%. Sissetuleku elastus näitab, et kui sissetulek suureneb 1%, siis nõudlus suureneb veise puhul 0,392%, sea puhul 0,659% ja kanalaha puhul 0,077%. Kui arvud on võrdsed või suuremad kui 1,00, siis see näitab suhtelist elastsust, mis tähendab, et nõudlus suhteliselt sõltub hinnast. Ning kui väärtus on alla 1,00, siis see näitab, et nõudlus ei ole eriti tundlik hinnakõikumisele. Sellise mitte-elastsuse tõttu on indiviidide toitumisharjumusi keeruline muuta. Ning selle tõttu võib toidu maksustamine osutada üsna ebaefektiivseks. (Brunner-Brown 2014, 257)

1.5. Ebatervislike toiduainete maksustamisega kaasnevad hüved

Läbi empiirilise vaatluse on keeruline kindlaks teha, kas tarbimismaksudel on mõju tervisenäitajatele, näiteks nagu haigusjuhtumite arv või eluea pikkus. Selle põhjuseks on tarbimist mõjutava maksustamise ja sellest tarbimisest tulenevate tervise tagajärgede vaheline viitaeg. Lisaks eelnevale on keeruline eristada maksu mõju teistest esinevatest faktoritest. (Sassi *et al* 2013, 16)

Toiduainete hindade ja ühiskonna tervise vahelised seosed ei ole selgesti määratletavad. Uuringute käigus on leitud vähe tõendeid hinnastamise mõjust indiviidide kaalule ja rasvumisele, kus vähene hinna muutus läbi maksustamise või subsiidiumite tooks kaasa piisava muutuse tarbijate ostukäitumises, et parandada nende tervislikku olukorda. Siiski suuremad positiivsed efektid ilmsid indiviididel, kes olid madalama sotsiaalmajandusliku staatusega või kellel oli risk ülekaalulisusele või rasvumisele. (*Ibid.*)

Uurimustest järeldub, et maksustamise mõju lühiajaliselt on väike, mis on ka loomulik, kuna maksu tõttu ei hakka indiviidid märkimisväärselt tervislikumalt toituma, vaid vähendavad ebatervisliku toidu tarbimist. Küll on leitud, et pikas perspektiivis toob selline maksustamine kaasa indiviidide kehamassiindeksi languse. Ning tõenäoliselt väheneb rahvastiku hulgas ülekaaluliste ja rasvunud hulk. Arvatakse, et 20% aktsiis suure suhkrusisaldusega jookidele Inglismaal vähendab ülekaaluliste ja rasvunud täiskasvanute arvu 1,3% ning noortel ja kõrgema sotsiaalmajandusliku staatusega elanikel vastavalt 0,9%. (*Ibid*, 17)

Samuti on leitud, et suure suhkru- ja rasvasisaldusega toitade maksustamine koos puu- ja juurviljade subsideerimisega parandab rahvastiku tervise näitajaid ning aitab ära hoida terviseprobleeme. Taanis läbi viidud uuringu kohaselt leiti, et sellise maksustamise-subsideerimise koosmõjul vähenevad südame-veresoonkonna haigused ning toitumisalaste kasvajate teke. (*Ibid.*)

On leitud, et kõigest 1,5 dollariga päevas oleks võimalik toituda palju tervislikumalt. Näiteks võib võtta vahemere tüüpi dieedi, kus on rikkalikult puu- ja juurvilju, kala ja pähkleid võrreldes dieediga, kus on palju töödeldud toitu, liha ning rafineeritud teraviljad. Selline dieedi muutus oleks suhteliselt odav ja kerge meetod pikaajalise rasvumise vähendamiseks ning üldise tervise ja heaolu parandamiseks. Sellest paistab, et kuna tervislik toit on üldiselt kallim ja hind mõjutab indiviidide ostukäitumist, siis tervisliku toidu ostmise

motiveerimine läbi maksude ja subsidiumite peaks olema piisav, et julgustada pöördumist tervisliku toidu poole. (Brunner-Brown 2014, 253)

Kuna toidu tarbimise elastsus on ennustatav, siis toidu maksumuse kunstlikul tõstmisel läbi maksustamise, peaksid olema väga ennustatavad tulemused tarbimise vähenemises (kui alternatiivid on olemas) ning see toob riigile lisatulu maksustatud toidu tarbimisest. Seega kui samaaegselt maksustada ebatervislikku toitu ning subsideerida tervislikku, peaksid sellest võitma kõik, sest sellised soodustused saavad mõjutada indiviide tarbimaks tervislikumaid tooteid. (*Ibid.*)

Uuringus, kus uuriti lisatud suhkruga jookide (*sugar sweetened beverages*) maksustamise mõju nende tarbimisele, selgus et mida suurem on hinnatõus, seda enam vähendatakse selliste jookide tarbimist. Samuti leiti, et kui selliste jookide hind tõusis, suurendasid invidiidid puuviljamahlade ja piima tarbimist. (Escobar *et al* 2013, 9)

Kui maks kehtestatakse vastavalt sellele, kui suur on teatud koostisosade sisaldus lõpptoodangus, siis see annab tootjatele suurema stiimuli toote koostist muuta. Neil on võimalik vähendada maksu mõju, eemaldades või vähendades maksustatud koostisosa. Selline maksustamisviis aitab kaasa tervislikumate toodete loomisele. (Food taxes and their impact... 2014, 48)

Soome riigi tulu magusa, jäätise ja karastusjookide aktsiisist oli 2013. aastal 204 miljonit eurot. (Brief Statistics 2015) Kuna eestlased oma olemuselt ja tarbimiselt sarnanevad paljuski soomlastega, on selle põhjal võimalik anda hinnanguid Eesti võimalike maksutulude kohta. Soome rahvaarv on 5,427 miljonit elanikku (Finland population 2015). Seega maksutulu ühe elaniku kohta on 37,59 eurot. Hinnanguliselt võiks sel juhul Eesti tulu sarnasest maksust olla ligikaudu 49,4 miljonit eurot, kui arvestada, et elanike arv Eestis oli 2015. aasta 1. jaanuari seisuga 1,313 miljonit inimest (Rahvaarvu ... 2015). Loomulikult ei ole sellisel viisil võimalik täpset maksutulu prognoosida, kuna see sõltub eelkõige maksustavatest toodetest ja maksumäärast, kuid autori arvates on see abiks, et saada ettekujutust maksu mõjust.

2. EESTLASTE HINNANGUD SEOSSES EBATERVISLIKE TOIDUAINETE MAKSUSTAMISEGA

2.1. Uuringu meetoodika

Uuringu läbiviimiseks plaanis autor esialgselt kasutada Euroopa tervishoiualaseid statistilisi andmeid, et uurida, kas alates 2011. aastast Euroopas läbiviidud erineval kujul toiduainete või suure suhkrusisaldusega jookide maksustamine on avaldanud positiivset mõju elanikkonna ülekaalulisusele ja tervisenäitajatele. Erinevaid statistika väljaandeid uurides selgus, et sobivaid statistilisi andmeid töö läbiviimise hetkeks saada ei olnud. Kõige sobilikum neist - esimene Euroopa tervisealane küsitlus viidi läbi aastatel 2006-2009, ehk enne maksustamiste algust ning teine küsitluse laine algas 2014. aastal, mille tulemusi veel avalikustatud ei ole (European health ... 2010).

Seetõttu otsustas autor hoopis küsitluse kasuks, mille eesmärk oli jõuda selgusele, mida arvavad eestlased suure suhkru-, soola- ja rasvasisaldusega toiduainete maksustamisest ning kas see võiks aidata vähendada ülekaaluliste ja rasvunute hulka Eestis. Eesmärgi saavutamiseks kasutati küsitlust, kuna selle abil oli võimalik saada otsene eestlaste arvamus antud maksu ideest ning antud meetod võimaldab koguda korraga palju informatsiooni.

Küsitluses kasutati erinevat tüüpi küsimusi. Nende hulgas olid valikvastustega küsimused, avatud küsimused, kus vastajad said vabas vormis anda oma hinnangu esitatud probleemidele või seisukohtadele. Lisaks oli küsimusi ka Likerti skaalal, mil vastajad pidid andma hinnangu 5 palli skaalal, kas nad (1) pole antud väitega üldse nõus, kuni (5) nõustuvad täielikult. Küsimustik on esitatud lisas 1.

Küsimusi oli kokku 26 ning need olid suunatud vastajate enda hinnangutele seoses ülekaalulisuse kui probleemiga ning nende enda tarbimisharjumustele seoses ebatervislike toiduainetega.

Uuringu läbiviimiseks kasutati mugavusvalimit - küsitlust jagati Facebooki keskkonnas enda sõprade hulgas. Küsitlus osutus oodatust populaarsemaks ning seda jagati edasi enda sõpradele ja Facebooki gruppides, näiteks gruppi Süües Saledaks, samuti jagati

küsitlust SEB töötajate üldlistis. Küsimustikku täitis kokku 428 vastanut, mis annab autori hinnangul esindusliku valimi.

Lisaks küsitlusele kasutati aktsiisi suhtumise ja elanikkonna teatud näitajate vaheliste seoste uurimiseks korrelatsioonanalüüsi. Antud seoseid uuriti Pearsoni korrelatsioonikordaja abil, kasutades andmetöötlusprogrammi Stata.

2.2 Ülekaalulisus kui probleem

Paljud eestlased on jõudnud seisukohale, et ülekaaluliste ja rasvunute hulk moodustab suure osa riigi elanikkonnast, ning näevad selles tõsist probleemi. Ka vastanutest on 57,5% normaalkaalulised, 3% alakaalulised ning 39,5% kas ülekaalulised või rasvunud. Need näitajad on kooskõlas Eesti üldise statistikaga, mille hinnangul on ligi 50% elanikkonnast kas ülekaalulised või rasvunud.

Probleemile nähakse lahendust näiteks tervisliku toitumise soodustamise abil: subsiidiumitega, kodumaisete mahetootjate toetamisega, kodumaiseid puu-ja juurvilju ning teisi tervisele kasulikke tooteid poodides reklaamide ja toodete paigutuse abil esikohale seades. Arvatakse, et probleemi oleks võimalik leevendada ka ebatervisliku toidu maksustamise abil, kuna tarbija valib tihti odavama toote. Seega, kui ebatervislik toit oleks võrreldes tervislikuga suhteliselt kallim, valiksid tarbijad suure tõenäosusega tervislikumaid tooteid. Abi võiks olla ka ebatervisliku toidu pakendite märgistamises, selliselt, et kõrge rasvasisaldus ja suhkrusisaldus oleks välja toodud eriliselt ja selgelt nähtavalt. Sellisel viisil oleksid inimesed teadlikumad, et valitud toode sisaldab ebatervislikke aineid.

Lisaks toitumisele nähakse suurt abi ülekaalulisuse kui probleemi vähendamisel, indiviidide füüsilise aktiivsuse suurendamisel, kas läbi tervisespordi propageerimise, kehalise kasvatus tundide arvu suurendamise, ettevõtete poolse spordiklubipääsme toetuse või avalikku ruumi jõusaalide loomisel (terviseradadel, parkides). Leitakse, et on vaja suurendada vanemate teadlikkust olulisest igapäevasest liikumisest - teha sellest terve pere, mitte üksikisiku asi.

Paljud on arvamusel, et probleemi peaks hakkama ennetama lapseas, pakkudes lasteaias ja koolis tervislikku toitu, ning andes juba koolis baasteadmised õigest toitumisest ja teatud toiduainete kahjulikkusest.

Arvatakse, et probleemiga tegelemisesse peaksid tõsisemalt suhtuma perearstid ning sellele lisaks tuleks suurendada haigekassa poolt rahastatud toitumisharjutajate arvu. Ka autori arvates võiks selline meetod ülekaaluliste hulka vähendada, kuna paljud inimesed ei pruugi ise teadvustada, et liigne kehakaal on nende tervisele kahjulik. Perearsti visiidil peaks arst seda neile teadvustama, neid motiveerivalt nõustama ning vajadusel suunama nad toitumisharjutaja vastuvõtule.

Mitmete vastanute hinnangul on tegelikkuses kogu probleem suhtumises. Kes tahab olla sale, sööb korralikult, teeb sporti ja näeb selle nimel vaeva. On tõsi, et eelnevate meetmete abil ei saa kedagi sundida tervislikult toituma ning seetõttu on eelkõige oluline teavitustöö. Tuleb jõuda inimesteni, et nad teadvustaksid ülekaalulisusega kaasnevat probleemi ja tagajärgi ning oleksid piisavalt haritud, et teha poes õigeid toidumisalaseid valikuid. Teadlikkuse suurendamiseks tuleks teha rohkem selliseid kampaaniaid nagu “5 peotäit puu-ja juurvilju päevas” ja “Kaalikas kanni ei kasvata”, mis viimasel ajal üha enam avalikkuses kõlapinda leiavad. Samuti võiks teha koolidele šokeerivaid lühifilme teemadel, kuidas tekib 2. tüüpi diabeet (T2D) ja mis tagajärjed sellel on, näidata noortele, mis vanuses T2D patsiendid surevad, tuua noorteni haiguse hiliskomplikatsioonid, nagu varvaste ja jalgade amputatsioonid, neerupuudulikkus ja pimedaks jäämine. On väga tõenäoline, et peale sellise filmi vaatamist mõtleksid noored veidi enam oma igapäevaste toidumisharjumuste peale.

Kuid kelle ülesanne on jälgida, et Eesti inimesed või kogu elanikkond oleksid pigem normaalkaalulised? Kas iga inimene peaks enda eest ise vastutama või on see hoopis riigi mure? Umbes 40% vastanutest arvab, et rahvastiku ülekaalulisusega tegelemine peaks olema riigi ülesanne, umbes 20% arvavad, et see ei ole riigi probleem, vaid iga inimese individuaalne valik ning teised on ükskõiksed.

Autor on hinnangul, et iga inimese keha on tema oma vastutusel, kuid kui suur osa elanikkonnast on ülekaalulised hakkab see negatiivselt mõjuma riigile. Esiteks, ülekaalulistel on mitmeid terviseprobleeme, mis võivad negatiivset mõju avaldada Eesti iibele. Ülekaaluliste vanemate lapsed on tihti samuti ülekaalulised, mis toob kaasa lastele mitmed haigused ning elukvaliteedi languse. Lisaks sellele on tugevalt ülekaalulised inimesed vähem produktiivsed, mis võib negatiivset mõju avaldada riigi majandusele. Seega olles olukorras, kus on tänane Eesti ja enamik Euroopa riike, olukorras kus umbes pooled riigi rahvastikust on ülekaalulised, oleks liiga naiivne loota, et olukord paraneb ilma riigi sekkumiseta.

Kuid, mida saaks riik teha, et vähendada ülekaalulisust ja sellega seotud probleeme? Populaarseimad arvamused olid, et riik peaks suurendama teavitustööd ebatervislike toiduainete kahjulikkusest ning ülekaalulisusega seotud haigustest ja probleemidest. Samuti tuleks propageerida spordi tegemist. Teavitustöö abil saaks inimesi panna mõtlema nende igapäevaste tarbimisharjumuste üle.

Paljude meelest saaks riik inimeste valikuid mõjutada ka maksude ja subsiidiumite abil. Teatud toiduainetele maksu kehtestamine vähendaks nende tarbimist. Eriti oluliseks peetakse suhkru ja rämpstoidu maksustamist, sest nende ainete ebatervislik mõju on inimestele hästi teada. Abi võiks olla ka näiteks kohalike talupidajate ja tootjate toetamisest, sest see alandaks kohalike toiduainete hinda.

Vastanute seas leidub nii mõnigi, kes tugevalt pooldab seaduste muutmist: “Riiklikul tasandil saab muuta seadusi, kohalike omavalitsuste tasandil elukeskkonda ja nii need teadmised tervislikust toitumisest ning tervisespordist ka inimesteni jõuavad. Oli aeg, kui suitsetada võis kõikjal - tänaval, majade trepikodades, kohvikutes. Seaduse muudatus avalikes kohtades suitsetamise keelustamisega tõi küll palju nurinat suitsetajate seas, kuid rahvas harjus olukorraga siiski kiiresti.”

2.3 Eestlaste suhtumine ebatervislike toiduainete maksustamisesse

Praeguses ühiskonnas on ebatervislike toiduainete tarbimine laialdaselt levinud. Sealjuures on võimalik, et paljud madalapalgalised vanemad, kes oma pere söögi valmistavad odavast poolfabrikaadist, ei ole ise teadlikud selle ebatervislikust mõjust. Ajapuuduse tõttu külastatakse väga tihti kiirtoidurestorane, kuid autor on veendunud, et sealseid suure rasva- ja soolasisaldusega einet enamasti tervislikeks ei peeta. Ka poes on lihtne mõtlematult valida suure suhkru-, soola ja/või rasvasisaldusega toiduained, sest hinna poolest on need teistest suhteliselt odavamad.

Uuringu käigus selgus, et vastanutest 16,8% tarvitavad ebatervislikke suure suhkru-, soola- ja/või rasvasisaldusega toiduaineid igapäevaselt ning 72,6% tarvitavad selliseid toiduaineid vähemalt kord nädalas. Kusjuures trendiks on, et lastele antakse selliseid toiduaineid vähem, mis on väga positiivne üllatus. Mitmed inividid, kes ise tarvitavad selliseid toiduaineid igapäevaselt või mõned korrad nädalas ei anna neid oma lapsele üldse või annavad vähem kui ise tarbivad, näiteks kui ise tarbitakse 3-5 korda nädalas, siis lapsele

antakse 1-2 korda nädalas. Võib muidugi arvata, et lapsed, kellele üldse selliseid toiduaineid ei anta, on alles imikud.

Positiivne on see, et enamik inimesi teadvustavad, et ebatervislike liigse suhkru-, soola- ja/või rasvasisaldusega toiduainete tarbimine mõjub halvasti nende kehale ja tervisele ning ainult spordiga on peaaegu võimatu end vormi saada. Toitumine moodustab olulise osa inimeste elus ning toitumisharjumused, mis lapsena kaasa saadakse mõjutavad ka tuleviku toitumist, eluviisi ja kehakaalu.

Seetõttu peakski riik esmajärjekorras leidma võimaluse inimeste toitumisharjumuste parandamiseks. Selleks tuleks maksustada ebatervislikud suure suhkru-, soola- ja rasvasisaldusega toiduained, et vähendada nende tarbimist. Kuna enamike eestlaste sissetulekud on madalad, on nad harjunud valima polettidelt odavaid tooteid. Praegusel hetkel on paratamatu, et tervislik ja mahe toit on poes tunduvalt kallim, kui ebatervislik. Probleemiks on ka kas ajapuudususest või oskamatuses tulenev tervisliku toidu vähene valmistamine. Tihti valitakse polettidelt liigselt soolased ja rasvased valmistoidud, millele on lisatud mitmesuguseid ebavajalikke lisaaineid, mainitud tooted on ka tervislikest alternatiividest tunduvalt madalamal hinnatasemel.

Küsitlusele vastanud on suure suhkru-, soola- ja/või rasvasisaldusega ebatervislike toiduainete maksustamise suhtes vastandlikel arvamustel. On inimesi, kes on sellisele ideele absoluutselt vastu ja peavad seda jaburaks, mõistmata, kuidas riigil oleks sellisel viisil üldse võimalik tarbijate ostuharjumusi muuta. Nad tunnevad, et sellisel viisil karistataks neid, teatud toiduainete meeldimise tõttu ning arvavad, et indiviidide valikuvabadusi ei tohiks piirata. Inimesed, kes selliseid toiduaineid väga palju ei tarbi on neutraalsel seisukohal.

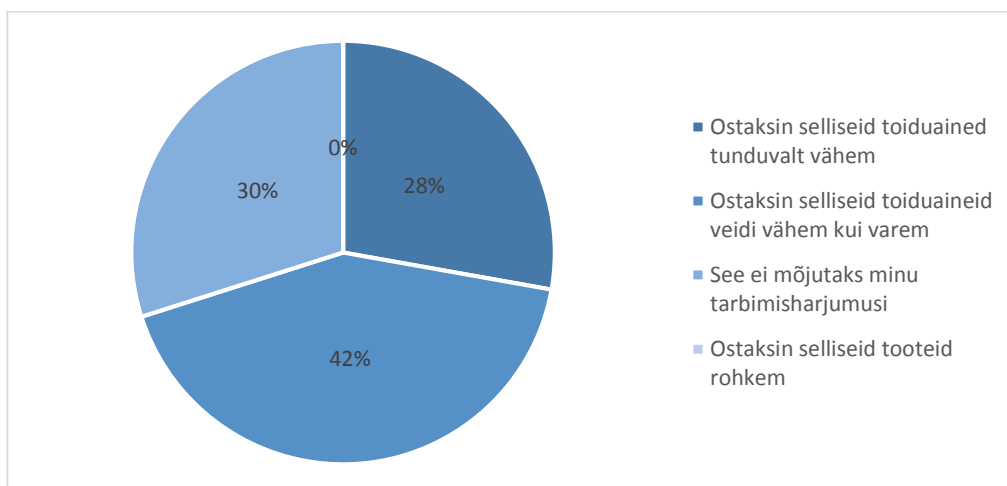
Palju oli ka positiivseid arvamusi: “Pooldaksin seda, sest kuigi ma tarvitan igapäevaselt nende sisaldusega toite, siis annakski nende kallinemine mulle motivatsiooni tervislikuma toidu poole vaadata. Hetkel on see hinnavahe liiga suur, mistõttu valin tavaliselt ikkagi suhteliselt ebatervislikke asju.”; “Leian, et ebatervisliku toidu maksustamine tooks esialgu küll palju käre, aga pikemas perspektiivis tasuks see ühiskonna heaolu ja tervise huvides kindlasti ära.”; “Suhtuksin hästi, sest sel juhul on lootust, et inimesed jõuavad kehva toiteväärtusega kaupasad vähem osta ning hakkavad leidlikumalt ja loomupärasemalt kasutama kasulikke toiduaineid selle asemel, et poest “kräppi” kokku osta.”; “Olen imestunud, et seda juba tehtud pole. Arenenud riigis võiks see toimida rahva tervise parandamiseks. Eriti Eestis, kuna noortel on terviseprobleeme üha rohkem, sh allergiad jms.”

On ka neid, kes arvavad, et maksustamise asemel tuleks hoopis tervisliku toidu hinda alandada: “Oleks normaalne, kui ebatervislikud toiduained oleksid tervislikumast toidust kallimad, kuid kuna toit on Eesti inimese jaoks niikuinii kallis, võiks pigem tegeleda tervisliku toidu odavamaks muutmisega nt. põllumajandustoetuste abil, madalam käibemaks, poodides mingi soodussüsteem vms.”

2.4. Aktsiisi mõju

2.4.1. Aktsiisi mõju tarbimisele

Kui majapidamised käituvad ratsionaalselt, peaks aktsiisi kehtestamine tooma languse maksustatud toodete tarbimises. Maksu oodatav mõju ilmneb ka uuringu tulemustes. Jooniselt 1 on näha, et 27,8% vastanutest usuvad, et 15% aktsiisi puhul ostaksid nad maksustatud toiduained tunduvalt vähem. 42,3% ostaksid maksustatud toiduaineid veidi vähem kui varem ning 29,9% leiavad, et selline hinnatõus ei mõjutaks nende tarbimisharjumusi. Maksustatud tooteid ei ostaks keegi rohkem kui praegu.

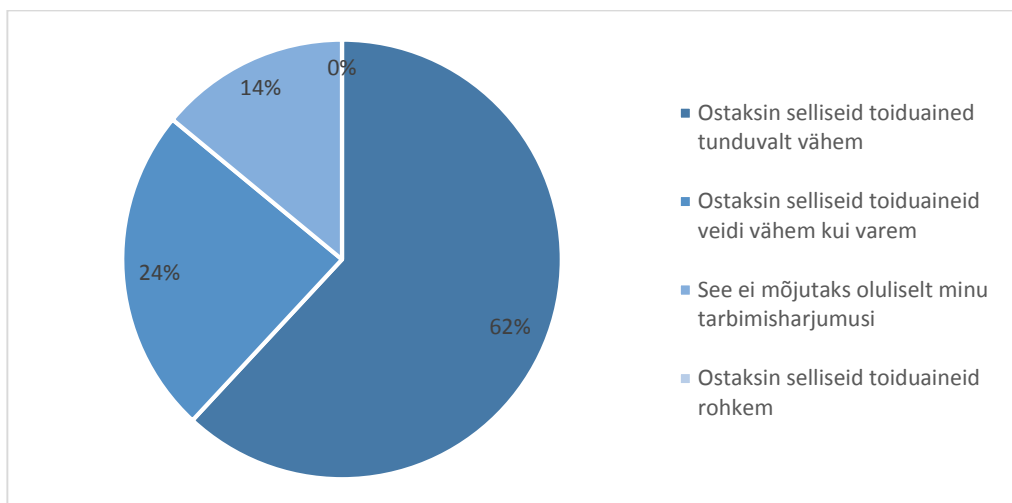

Joonis 1. 15% aktsiisi mõju maksustatud toiduainete tarbimisele

Allikas: Autori koostatud, ankeetküsitluse vastuste põhjal

Jooniselt 2 selgub, et 30% aktsiis avaldab tarbijatele tunduvalt suuremat mõju. 61,9% vastanutest ostaksid maksustatud toiduaineid tunduvalt vähem, 24,1% ostaksid veidi vähem

kui varem ning 14% arvavad, et selline aktsiis ei mõjutaks oluliselt nende tarbimisharjumusi. Ka suurema aktsiisi puhul ei tarbiks keegi maksustatud tooteid rohkem kui varem.

Joonis 2. 30% aktsiisi mõju maksustatud toiduainete tarbimisele

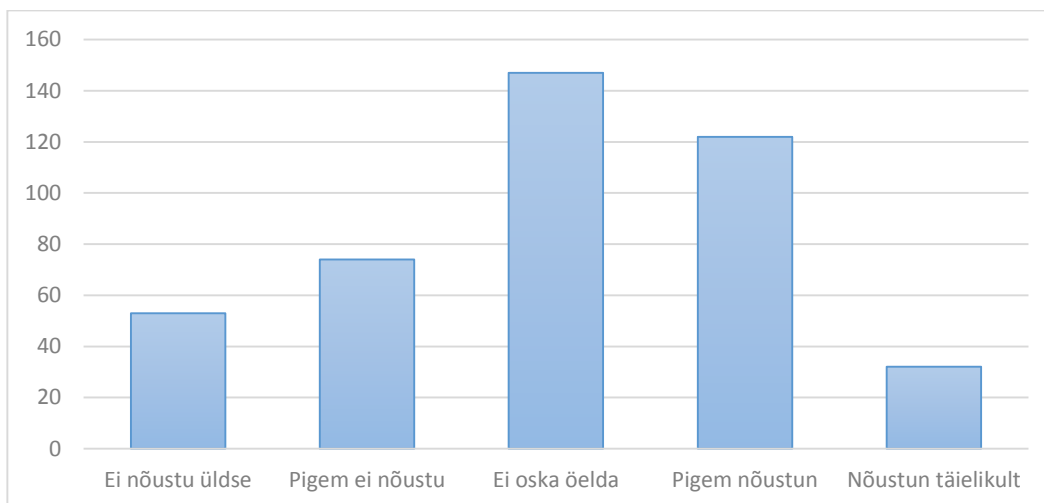
Allikas: Autori koostatud, ankeetküsitluse vastuste põhjal

Eelnevast selgub, et aktsiisimäära suurus mõjutab inimeste ostukäitumist olulisel määral. 15% aktsiisi juures vähendaks maksustatud toiduainete tarbimist kokku 70,1% vastanutest ning 30% aktsiisi juures vähendaks selliste toiduainete tarbimist 86% vastanutest, sealjuures neid, kes oluliselt vähendaks maksustatud toodete tarbimist, oli 15% aktsiisi korral 27,8% ning 30% aktsiisi korral 61,9%. Sellest ilmneb, et ebatervislike toiduainete maksustamine toob kaasa nende ainete tarbimise vähendamise olulisel määral, millest tulenevalt peaks paranema indiviidide toitumine ja tervisenäitajad. Vastuste põhjal võib järeldada, et inimesed, kes parandavad oma toitumist, vähendades pikaajaliselt ebatervislike toiduainete hulka toidulaual, võtavad ka kaalus alla. Sealjuures on selgelt näha, et mida suurem on kehtestatav maks, seda paremad tulemused inimeste tervisele ja kehakaalule.

2.4.2. Aktsiisi mõju ülekaalulisusele

Uuringu tulemusel selgus, et vastanute hinnangud ebatervislike toiduainete maksustamise ja ülekaalulisuse vähenemise vaheliste seoste kohta jäävad keskpäraseks. Jooniselt 3 on näha, et 7,7% vastanutest on täiesti nõus, et selline aktsiis vähendaks ülekaalulisust ja rasvumist ning nendega seotud probleeme, 25,1% on väitega pigem nõus,

21,1% on neutraalsel seisukohal, 17,3% pigem ei nõustu ning 12,4% vastanutest ei ole väitega üldse nõus.

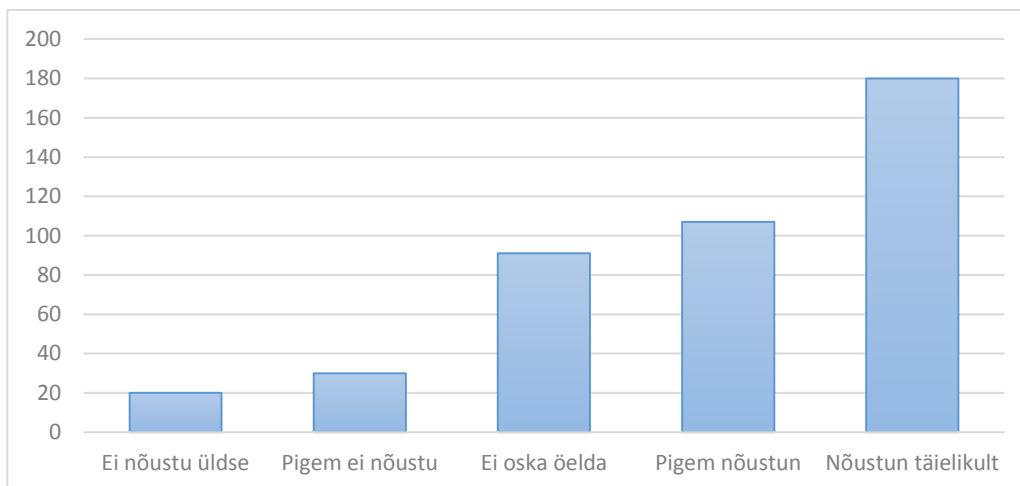

Joonis 3. Hinnangud seoses aktsiisi kehtestamise mõjuga ülekaalulisusele

Allikas: Autori koostatud, ankeetküsitluse vastuste põhjal

Autori arvates, on selliste hinnangute põhjuseks ühest küljest üldine vastumeelsus aktsiisile, kuna idee veel ühest maksust indiviididele ei meeldi, siis ei taheta näha ka sellega kaasnevaid positiivseid tagajärgi, vaid nähakse pigem negatiivset. Teine põhjus on see, et toitumise muutmisega kaasnevad positiivsed mõjud kehakaalule ilmnevad aeglaselt, eriti kui alustada vaid mõne üksiku ebatervisliku komponendi menüüst välja jätmisega. Kaalulangus ja tee tervisliku eluviisini võtavad aega, seetõttu on maksustamise tulemused nähtavad pigem paari aasta pärast, ja mõju tervisele ja elukvaliteedile tuntav pikemas perspektiivis. Seejuures, kui maksumäär pole piisavalt efektiivne, et inimeste tarbimisharjumusi mõjutada, ei saagi oodata positiivset mõju kaalulangusele.

Vastajad suhtusid palju positiivsemalt mõttese, et ebatervisliku toidu maksustamise asemel võiks hoopis tervisliku toidu käibemaksu määra alandada. Jooniselt 4 on näha, et 42% vastanutest arvasid, et see annaks ka ülekaalulisuse vastases võitluses parema tulemuse, 25,1% olid väitega pigem nõus, 21,1% olid neutraalsel seisukohal, 7% pigem ei nõustunud väitega ning 4,7% ei olnud üldse nõus.

Joonis 4. Hinnangud seoses KM määra alandamise mõjust ülekaalulisusele

Allikas: Autori koostatud, ankeetküsitluse vastuste põhjal

See peegeldab eelkõige seda, et rahvas suhtub palju paremini ideedesse, mis jätavad neile rohkem raha kätte. Ka valitsus, kes maksu tõstmise asemel hoopis maksumäära langetaks, oleks rahvale armastatum. Sellist maksualandust oleks lihtne läbi viia, kuid sealjuures tekiks küsimus, et mille arvelt käibemaksumäära vähendada? Sellisel juhul riigil lisatulu ei teki ning nad peaksid vähendama teiste hüvede rahastust.

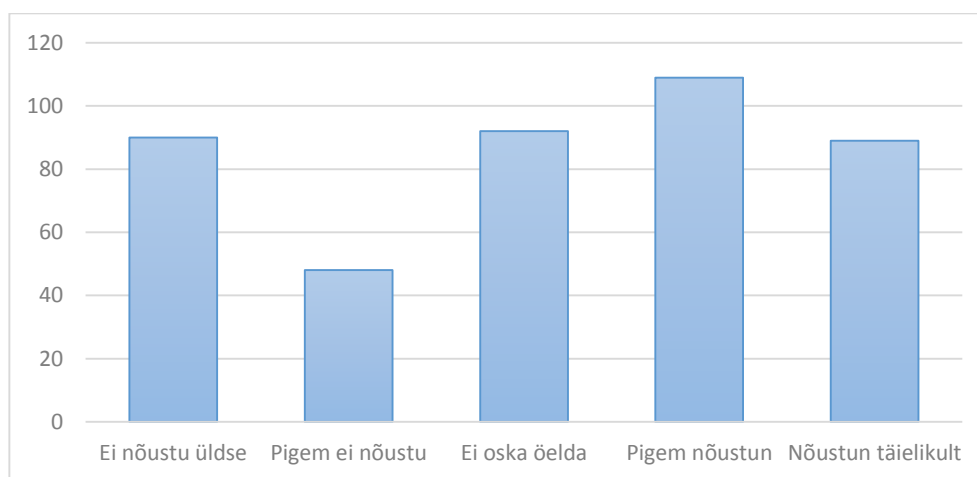
Autori arvates ei mõjuks selline lähenemine ka indiviidide ülekaalulisusega seotud probleemidele sellisel määral, kui ebatervislike toiduainete maksustamine. KM määra alandamine tõstaks tõenäoliselt rohkem selliste inimeste tervislike toiduainete tarbimist, kes neid juba ka eelnevalt rohkem tarbisid. Indiviidid, kes KM määra alandamisele eelnevalt tarbivad suures koguses liigse suhkru-, soola- ja/või rasvasisaldusega toiduainete tarbimist ei muuda oma tarbimisharjumusi, kuna neil puudub selleks motivaator.

Autor leiab, et parim lahendus oleks ebatervislikele suure suhkru-, soola- ja rasvasisaldusega toiduainetele kehtestada aktsiis, ning vähemalt osa aktsiisist laekuvast summast kasutada tervislike toiduainete subsideerimiseks või nende KM määra alandamiseks. Läbiviidud uuringute kohaselt mõjub selline kooslus kõige efektiivsemalt leibkondade tarbimisharjumuste muutmiseks ning ülekaalulise ja rasvunud elanikkonna osa vähendamiseks.

2.5. Aktsiisist saadava tulu kasutamine, kui hinnangute mõjutaja

Aktiisi kehtestamine tooks riigieelarvesse lisatulu. Tähtis on aga saadava tulu otstarbekas paigutamine. Kui aktsiisi kasutatakse vaid selleks, et riik lisaraha teeniks, on maks halvasti konstrueeritud ja ei täida oma eesmärki. Tulu kogumise asemel tuleks saadavat raha paigutada selliselt, et see aitaks kaasa maksu eesmärgi täitmisele.

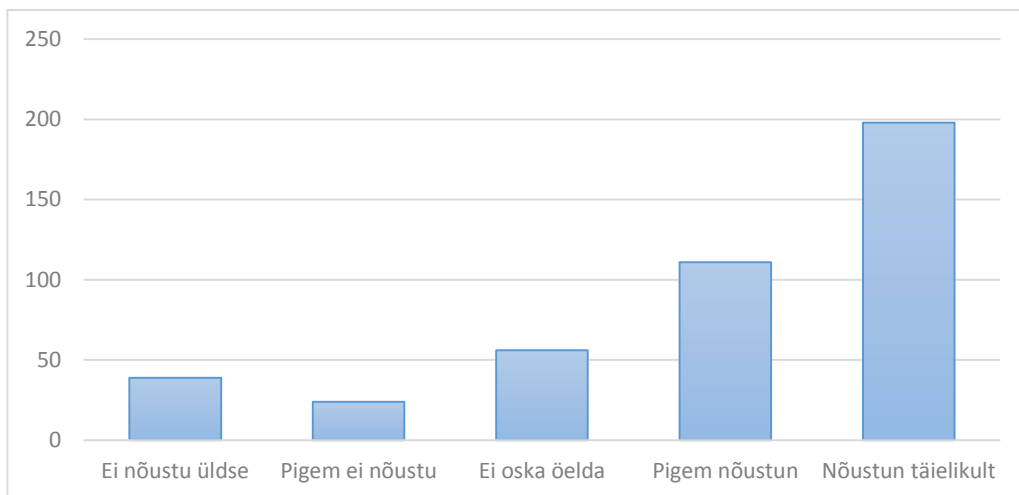
Ebatervislikele toiduainetele aktsiisi määramise suhtes on võrdselt erinevaid arvamusi, vt joonis 5. Võib arvata, et selle põhjuseks on indiviidide teadmatus toiduainete maksustamisest kui maksustamise tüübist. Samuti võib põhjuseks olla see, et täpselt ei teata millised ained maksustamisele kuuluvad, ning teadmatuse tõttu on keeruline konkreetset arvamust kujundada. Samuti on võimalik, et inimesed saavad küll maksustamise ideest aru, kuid paljudel on selle suhtes lihtsalt erinev seisukoht.

Joonis 5. Hinnangud seoses ebatervislikele toiduainetele aktsiisi kehtestamisega Eestis

Allikas: Autori koostatud, ankeetküsitluse vastuste põhjal

Küll aga suhtutakse aktsiisi kehtestamisesse tunduvalt paremini, kui ollakse veendunud, et aktsiisist saadavat tulu kasutatakse sihtotstarbeliselt elanikkonna tervise edendamiseks. Sellisel juhul on enamik vastanutest aktsiisiga nõus, vt joonis 6. 46% vastanutest nõustub täielikult aktsiisi kehtestamisega ja 26% vastanutest on sellega pigem nõus, kui aktsiist saadavat tulu kasutatakse sihtotstarbeliselt. Aktsiisile on täiesti vastu kõigest 9% vastanutest.

Joonis 6. Hinnangud seoses ebatervislikele toiduainetele aktsiisi kehtestamisega Eestis, kui inimestele on teada, et saadavat tulu kasutatakse sihtotsarbeliselt

Allikas: Autori koostatud, ankeetküsitluste vastuste põhjal

Kusjuures korrelatsioonanalüüsi läbiviimisel, mis hindas vastanute aktsiisi suhtumise, ja nende vanuse, hariduse ning füüsilise vormi vahelist seost, selgus, et saadud seosed ei ole statistiliselt olulised. Samad tulemused saadi, kui hinnati sihtotstarbelise tuluga aktsiisi kehtestamise ja vastanute vanuse, hariduse ja füüsilise vormi vahelist seost, vt tabel 2. See tähendab, et vastanute vanus, haridus või kehaline vorm ei mõjutanud oluliselt nende suhtumist potentsiaalsesse ebatervislike toiduainete aktsiisi. Väike positiivne korreleeruv seos esines tarbijate hinnangul sihtotstarbelise tuluga aktsiisi ja ebatervislike toiduainete tarbimise sageduse vahel. See seos oli 95% usaldatavuse juures statistiliselt oluline. Analüüsist selgus, et inividid, kes tarbivad ebatervislikke liigse suhkru-, soola- ja/või rasvasisaldusega toite vähem, on positiivsemalt meelestatud potentsiaalse aktsiisi osas. Kuna näitajate vahelise seose suurus oli 0,111, siis see näitab, et seos on pigem väike.

Tabel 2. Korrelatsioonid muutujaga suhtumine aktsiisi, kui tulu sihtotstarbeline

Näitaja	Korrelatsioon	Usaldatavus
Vanus	0,0643	0,1840
Haridus	-0,0041	0,9333
Kehakaal	0,0696	0,1587
Tarbimise sagedus	0,111	0,0216

Allikas: Autori koostatud

Antud analüüsi tulemustel võib järeldada, et töös uuritavasse aktsiisi suhtumine sõltub mõningal määral ebatervislike toiduainete tarbimise sagedusest, kuid eelkõige indiviidide isiklikest hoiakutest, silmaringist ning võimest näha suuremat pilti.

Vastanutel on tugevad hoiakud selles osas, kuhu saadavat tulu kõige otstarbekam paigutada oleks. Paljud nõustusid autori poolt pakutud variantidega, et raha võiks paigutada näiteks tervislike toiduainete hindade alandamiseks, hambaravi toetuseks või laste ja noorte spordiringide toetamiseks.

Tänapäeval maksavad laste trennid väga palju ning kui vanematel pole võimalik nende eest maksta, siis ei pruugi ka väga andekatel lastel olla võimalust trennis käia. Harjumused tekivad juba lapsena ja kui noor inimene kasvab trenni tegemise ja liikumise harjumuseta üles, siis on tal üsna raske täiskasvanuna ümber harjuda. Hambaravisse tuleks panustada seetõttu, et see on väga kallid ning paljudel täiskasvanutel on hammaste korras hoidmisega suuri probleeme. Muuhulgas võivad hambaprobleemid põhjustada ka tõsisemaid terviseprobleeme. Tervislike toiduainete subsideerimine oleks mõistlik seetõttu, et erinevate uuringute alusel annab tervislike toiduainete subsideerimine koos ebatervislike maksustamisega kõige paremaid tulemusi inimeste tarbimisharjumuste muutmiseks ning seeläbi ka liigse kehakaalu kaotamiseks.

Pakuti, et raha võiks kasutada ka kodumaisete tervislike toorainete tootjate toetamiseks, mahetoodangu subsideerimiseks, kooli- ja lasteaiatoidu rahastamiseks, et pakutav toit oleks mitmekülgne ja tervislik. Üleüldine arvamus on, et selline maks ei tohiks olla riigile lisatulu teenimise võimalus, vaid sellest saadavat tulu peaks kasutama elanikkonna tervise edendamiseks ja tervisenäitajate parandamiseks.

2.6. Aktsiisi positiivsed küljed

Suur osa vastanutest teadvustab, et riiklikul tasandil vaadatuna oleks suure suhkru-, soola ja/või rasvasisaldusega toiduainete maksustamine elanikkonnale positiivseks mõjuks: “Võib-olla mõni inimene ostaks vähem ebatervislikke toite/toiduaineid ja seetõttu säästaks oma tervist. Riik saaks rohkem tulu sellest, kui inimesed ostavad neid toite/toiduaineid ja saaks seda raha kasulikult panustada näiteks tervise edendamiseks.”

Arvatakse, et suure tõenäosusega tooks selline aktsiis kaasa keskmise eluea tõusu, inimeste tervise paranemise ja elukvaliteedi tõusu. Sellega kaasneks ka rasvumise

pidurdumine, mis tooks kaasa südame-veresoonkonnahaiguste vähenemise. Sellisel juhul käidaks vähem arsti juures, ning riik hoiaks kokku tervishoiukuludelt. Seega pikas perspektiivis riigi tulud suurenevad ning kulud vähenevad.

Veel enam, usutakse, et sellise aktsiisi kehtestamine paneks inimesed mõtlema oma igapäevaste toiduainete valikute üle: “Inimesed, kes ostavad ebatervislikke toite nende odavuse tõttu, mõtleksid siis võib-olla enne ostu sooritamist. Paljudel inimestel, kes ebatervislikult toituvad on põhjuseks, miks nad öko-ja mahetooteid ei osta, just nende hind. Sama kehtib valmistoodete ja poolfabrikaatide kohta. Ise tehes tulevad paljud asjad kallimad.” Aktsiisi kehtestamine suurendaks tervislike kaupade konkurentsivõimet, ning ka hinnatundlikud tarbijad suurendaksid tervislike toitute osakaalu.

Sellele lisaks paneks aktsiis vanemaid kindlasti pikemalt mõtlema, kas lastele on ikka nii palju magusaid komme ja küpsiseid ning rasvaseid snäkke tarvis osta. Loodetavasti väheneks laste seas ka magusate gaasijookide tarbimine.

Aktsiis võib positiivselt mõjuda ka toiduainetetööstusele: “Kui väheneks ebatervislike toiduainete müük, siis hakkaksid võib-olla ka nende tootjad midagi muutma ning püüaksid toodetes olevat suhkrut ja soola vähendada (nad ei pruugi, aga mõned kindlasti reageerivad sellele).”

2.7. Aktsiisi negatiivsed küljed

Leidub inimesi, kes arvavad, et suure suhkru-, soola ja/või rasvasisaldusega ebatervislike toitute aktsiisil polekski negatiivseid külgi, samas leidub ka neid, kelle arvates on neid liiga palju.

Põhiprobleemina nähakse toidukorvi kallinemist, mis mõjutaks eriti tugevalt vaesema ühiskonnakihi elanikke: “Kuna sellega kaasneks üldine hinnatõus, siis muidugi muutuks olukord raskemaks vaesematele inimestele. Lühikeses perspektiivis see on muidugi halb, kuid kui arvestada, et pikas perspektiivis nende tervislik seisund paraneb, siis ehk kaalub see negatiivse külje üle?”

Raskeks võib minna ka sellistel leibkondadel, kes jätkavad harjumuspärase toidu tarbimist, eriti lapsevanematel, kes on survestatud irratsionaalselt mõtlevate jäglaste poolt. Samuti võib tekkida majanduslikult keeruline olukord neil, kes on suhkrust või rämpstoidust sõltuvuses, sest sellest ainult hinnatõusuga tõenäoliselt lahti ei saa - ehk siis ostetakse edasi

samu asju, kuid selle võrra kulutatakse rohkem raha ja vähem jääks raha alles muudeks kulutusteks, sealjuures tervislikuma toidu või sportimisvõimaluste jaoks. Lisaks arvatakse, et see ei lahenda tegelikku probleemi, vaid tekitab paljudes peredes lisa-stressi, sest aega pole, et korralikku sööki teha ja alternatiivid on kallid. Maksutõus tekitab inimestes trotsi, aga ei pane mõistma, et neil on probleem magusa, soolase ja/või kiirtoiduga.

Lisaks sellele nähakse probleemi üldises hinnatõusus. Arvatakse, et kui ebatervislik toit maksustada, seaks see konkurentsiturule ebaausad eelised ja kogu toiduainetööstuse hinnad tõuseksid. Sest mittemaksustatavate toiduainete müüjatel tekiks võimalus oma kasumit tõsta, kauba hinda tõstes. Nõudluse suurenedes võiksid nad hoopis hinda alandada, kuid praktikas seda tihti ei kohta.

Samas peab kindlasti arvestama, et poliitiliselt oleks sellist ideed raske läbi suruda, ning valitsus, kes selle aktsiisi kehtestaks, jääks esialgu suure pahameele alla. Paljud inimesed ei oska asju laiemalt vaadata ning näevad ainult hinnatõusu, mis neile ei meeldi. Suurimateks protestigruppideks oleksid madala sotsiaalmajandusliku staatusega elanikkond ning aktsiisiga maksustatavate toiduainete tootjad. Tegelikuses on just vaesem ühiskonnakiht see, kelle toitumisvalikud on valdavalt ebatervislikud. Nemad tunnevad küll maksu mõju kõige tugevamalt, kuid võib arvata, et neile avaldub ka maksu suurim positiivne mõju, tänu paremale toitumisele ja sellest tulenevale paremale tervisele.

Suurt rahvapoolset vastuolu on oodata eelkõige siis, kui maksustamise objekte ei valita hoolikalt ning maksud kehtestatakse ka tervislikele suure rasvasisaldusega toiduainetele - pähklid, kala, sealih, oliiviõli jne. Sellisel juhul oleks aktsiisi mõju pigem negatiivne.

2.8. Järeldused ja ettepanekud

Eestlased on järjest enam aru saamas, et ülekaalulisusega seotud probleemid on jõudnud Eestisse, iga teine eestlane on ülekaaluline või rasvunud. Selle põhjuseks võib pidada tehnoloogia arengut, mis on muutnud elu maailmas mugavamaks, kuid enamike ülekaaluliste peamiseks probleemiks on vale toitumine. Ka vastanute hulgas on palju neid, kes tarbivad ebatervislikke toiduaineid igapäevaselt või mitu korda nädalas.

Inimestel endil on oma tarbimisharjumusi raske muuta, eriti juhul kui nad ei teadvusta, et toit, mida nad igapäevaselt tarbivad ja perele pakuvad, on ebatervislik ning põhjustab ülekaalulisust. Kõige suuremad kaotajad on sellises olukorras lapsed, kuna nemad ei saa ise

valida, mida nad õhtusöögiks söövad, ning neil pole ka piisavaid teadmisi õigest toitumisest ja teatud toiduainete kahjulikkusest. Käesolevas olukorras olekski vaja riigi sekkumist. Riik saab kehtestada teatud toiduaine tüüpidele aktsiisi, muutes nende jaehinda kallimaks. See oleks paljudele leibkondadele motivaatoriks maksustatud toiduainete tarbimise vähendamiseks.

Toiduainete aktsiisi tuleks suhtuda suure ettevaatusega. Selleks, et aktsiis omaks soovitud positiivset mõju tuleb hoolikalt otsustada, millistele toiduainetele aktsiis kehtestada, kui suur on vastava aktsiisi määr, kuidas kasutatakse aktsiisist saadavat tulu ning kuidas ideed aktsiisist elanikkonnale tutvustatakse.

Ebatervislike toiduainete aktsiisi ei saa rahvastikule lihtsalt peale suruda. Selline poliitiline käitumine tooks kaasa paljude pahameele ning tõenäoliselt ka protestiaktsioonid. Kui riik on otsustanud ebatervislikele toiduainetele aktsiisi kehtestada, tuleks kõigepealt alustada üleriigilise kampaaniaga teatud toiduainete kahjulikkusest ning õigest toitumisalastest valikutest. Sellisel viisil tekitatakse inimeste teadvuses seosed nõ õige ja halva toitumise vahel, et saadaks aru, et maksustatud toit on nende tervisele kahjulik. Ebatervislike toiduainete aktsiisi kehtestamisest, ehk nende hindade tõstmisest, tuleks alati rääkida koos tervislike toodete subsideerimise ning muude toetustega, mida saadavast tulust plaanitakse rakendada. Sellisel viisil on inimesed aktsiisile avatumad ning nende hoiakud positiivsemad.

Ülioluline osa toiduainete maksustamise juures on valik, milliseid toiduained maksustada ja milliseid mitte. Kui maksustataval kaubal on lähedane asendus, mis on maksuvaba, kuid sama ebatervislik, on maksu mõju olematu, sest inividid vahetavad ühe ebatervisliku kauba tarbimise teise samasuguse vastu. Suure suhkru- ja soolasisaldusega toiduainete valimine on lihtsam. Soola korral saab maksu efektiivselt kohandada, alates teatavast soola kogusest. Suhkrusisaldusega toiduainetel saab eeskujuks võtta teiste riikide praktika ja näiteks Soome kombel maksustada kõik kommid, šokolaad, kakaol põhinevad tooted, jäätise ja limonaadid, või näiteks Läti eeskujul maksustada vaid lisatud suhkrusisaldusega alkoholivabad joogid. Lisaks saab ka suure suhkrusisaldusega tooteid maksustada lisatud suhkru koguse alusel. Seejuures on oluline, et looduslikult suure suhkrusisaldusega toiduained nagu nt puuviljad jääksid maksuvabaks. Kuna kõige ebatervislikum suhkrutest on rafineeritud suhkur, peaks autori hinnangul olema maksuobjektiks just lisatud rafineeritud suhkruga kaubad. Muuhulgas ei tohi unustada ka võrdselt ebatervislike suhkruasendajatega toiduainete maksustamist, nt coca-cola zero. Taani

kogemustest võiks õppida, et kõige rasvase maksustamine on väga halb idee, seal olid maksuobjektis kõik toiduained, milles küllastunud rasva sisaldus suurem kui 2,3%, kuid inimesed ei vähendanud sellise kauba tarbimist, vaid ostsid seda naaberriikidest. Suure rasvasisaldusega toiduainete maksustamise juures on oluline, et maksuobjektiks ei oleks tervislikud rasvased tooted, nagu kala, pähklid, oliiviõli, liha jms, ning igapäevases toiduvalmistamises kasutatavad või, koor, juust, piim jms. Autori hinnangul tuleks kindlasti maksustada poolfabrikaadid, krõpsud, soolased snäkid jms. Ka maiustused ja lisatud suhkruisaldusega alkoholivabad joogid, nende hulgas limonaadid, kontsentreeritud mahlad, energiajoogid. Kindlad toiduained peaksid siiski välja valima toitumisspetsialistid koostöös toiduainete spetsialistidega, kes on piisavalt pädevad õigete valikute tegemiseks.

Toiduainete maksustamiseks on kaks võimalust: tõsta ebatervislike toiduainete käibemaksu määra või kehtestada aktsiis kindlatele toitainetele või toidutüüpidele. Mõlema maksu eesmärk on sama, läbi hinnatõusu vähendada toodete tarbimist. Autori seisukoht on, et sõna aktsiis on inimeste teadvuses rohkem tajutav ning seetõttu peaks avaldama suuremat mõju inimeste tarbimisele. Kui käibemaksu määra tõus ei ole hindade tõusuna piisavalt tajutav, ei pruugi maksu tõus omada märkimisväärset mõju tarbimisele ning käibemaksu tõusu võidakse tajuda paratamatu hinnatõusuna. Kui inimesed kaupa ostes ei teadvusta, et ostavad ebatervislikke toiduained on maksu mõju kindlasti väiksem. Teisest küljest, kui maksu läbiviimisele on suur avalikkuse vastuolu, on muudatust kergem läbi viia just käibemaksu määra tõusuga, kuna seda ei vaadelda lisamaksuna.

Empiirilise uuringu tulemused langevad kokku teoreetiliste seisukohtadega, mis väitsid, et piisavalt suure aktsiisi korral vähendavad leibkonnad maksustatud kauba tarbimist. Uuringust selgus, et 30% aktsiis mõjutaks oluliselt vastavate kaupade tarbimist, kuid ka 15% suurune aktsiis omaks mõju tarbimisele. Autori hinnangul võiks esialgseks aktsiisi määraks olla 20-25%, mis peaks olema piisav tarbimise vähendamiseks. Aktsiisi mõju peaks avalduma tarbijate igapäevaste tarbimisharjumuste muutumises ning seeläbi nende toidukorvi tervislikumaks muutumises.

Mõju ülekaalususele saab avalduda siis, kui tarbimisharjumused on muutunud tervislikumaks. Ka ühe ebatervisliku toote menüüst väljajätmine on abiks, kuid mida vähem tarbimist muudetakse, seda suurem on viitaeg tulemusteni. Kui maksu tulemusel parandatakse oluliselt oma toitumist, peaksid juba mõne kuuga avalduma märgid tasapisi järjest

vähenevast kehakaalust. Viitaeg tervise paranemiseks on pikem, kuna see nõuab suuremat kaalulangust.

Vähemalt osa aktsiisist saadavast tulust tuleks kasutada tervislike toodete subsideerimiseks või tervisliku toidu käibemaksumäära alandamiseks. Autori hinnangul võiks see olla umbes 50% saadavast tulust. Sel viisil ei tunne tarbijad olulisel määral ostukorvi kallinemist ning neil on rohkem ajendeid kauplusest tervislikemate toiduainete valimiseks. Teoreetilises osas käsitletud uuringute alusel aitab selline meetod kõige paremini kaasa indiviidide tarbimisharjumuste muutmiseks. Lisaks sellele selgus uuringus, et rohkemad inimesed on aktsiisi kehtestamise poolt, kui nad teavad, et aktsiisist saadavat tulu kasutatakse sihtotstarbeliselt, muuhulgas ka tervislike toodete hindade alandamiseks.

Lisaks tervisetoodete subsideerimisele on Eesti elanikkond selgel seisukohal, et aktsiist saadavat tulu tuleks kasutada sihtotstarbeliselt rahvastiku tervise edendamiseks. Enam toodi välja erinevaid füüsilise aktiivsusega seotud toetusi, eriti lastele ja noortele ning hambaravitoetust.

Antud valdkonnas tuleks kindlasti teha edaspidiseid uuringuid, kuna toiduainete maksustamine on maailmas alles hiljuti kõlapinda leidnud, ning järjest enam riike kasutavad seda võimalusena oma riigi elanikkonna tarbimisharjumuste ja tervise parandamiseks. Üheks võimalikuks suunaks oleks välja selgitada milliseid toiduaineid Eestis maksustada. See on enne maksu kehtestamist eriti oluline, kuna maksustavate toiduainete valik määrab maksu efektiivsuse. Teise suunana võiks uurida, milline maksumäär oleks eestlastele kõige sobivam ning omaks parimat soovitavat mõju. Lisaks võiks uurida, milline maksuliik omaks Eesti ühiskonna seisukohast parimat mõju – aktsiis, käibemaksumäära muutmise või eraldiseisev maks.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö eesmärgiks oli välja selgitada suure suhkru-, rasva ja/või soolasisaldusega toiduainete maksustamise võimalikkus Eestis ning selliste toiduainete maksustamise mõju tarbimisele. Lisaks uurida sellega kaasnevat mõju ülekaalulisusele. Töö teoreetilisest osast tulenes, et ülekaaluliste arv Eestlaste hulgas on märkimisväärselt tõusnud, moodustades ligi 50% elanikkonnast. Ülekaalulisusega kaasnevad mitmed haigused ning nende ravimine on riigile fiskaalseks koormuseks. Kuna inimestel üksi on ülekaalulisuse probleemiga raske tegeleda, saab riik neid motiveerida ebatervislike toiduainete maksustamise abil. Maksustamisega kaasnevaks mõjuks on ebatervislike toiduainete tarbimise vähenemine, millega kaasneb parem toitumine ning seeläbi kehakaalu alanemine.

Selleks et maksustamine omaks oodatud kasu, tuleks hoolikalt valida maksustatavaid toiduaineid. Üksikute toiduainete maksustamise asemel omab tugevamat mõju toitaine- või toidugrupi põhine maksustamine, sest sellisel viisil ei ole maksustataval kaubal palju sama ebatervislikke asenduskaupu. Lisaks sellele omab maks tarbijate teadvuses suuremat mõju, kui maks on integreeritud pakendile või hinnasildile. Sel viisil saavad tarbijad aru, et nad maksavad rohkem ebatervisliku koostisosa eest ning see võib mõjutada neid tervislikumate valikute suunas.

Antud töö uurimuslikus osas analüüsiti ankeetküsitluse vastuseid, milles andis oma hinnangu ja seisukohad ebatervislike toiduainete aktsiisile ja sellega kaasnevatele positiivsetele või negatiivsetele aspektidele 428 Eesti elanikku. Lisaks viidi vastuste põhjal läbi korrelatsioonanalüüs, mille abil püüti leida seoseid vastanute hinnangutel aktsiisi suhtes ning nende vanuse, hariduse, kehakaalu ja ebatervislike toiduainete tarbimise vahel.

Empiirilise uuringu tulemusel selgus, et vastanud näevad elanikkonna ülekaalulisuses suurt probleemi ning usuvad, et selle suhtes tuleks midagi ette võtta. Probleemile nähakse lahendust ebatervislike toiduainete maksustamise, tervislike toiduainete subsideerimise ning füüsilise aktsiivsuse suurendamise propageerimise abil. Oluliseks peetakse ka teavitustööd õigest toitumisest ning teatud toiduainete kahjulikkusest. Sealjuures arvab umbes 40% vastanutest, et probleemiga tegelemine peaks olema riigi ülesanne. Riigi vahendiks saab olla

aktsiisi kehtestamine ebatervislikele toiduainetele ja/või tervislike subsideerimine, või kodumaisete tootjate toetamine, samuti teatud toiduainete käibemaksu määra tõstmine või alandamine.

Praegu on ebatervislike suure suhkru-, soola ja/või rasvasisaldusega toiduainete tarbimine liiga suur. Umbes 17% vastanutest tarvitavad selliseid ebatervislikke toiduaineid igapäevaselt ning 73% tarvitavad neid vähemalt kord nädalas. Valiku põhjuseks peavad mitmed seda, et ebatervislikud toiduained on poes odavamad, samuti võtab poolfabrikaadist toidu valmistamine tunduvalt vähem aega. Sealjuures saavad inimesed ise aru, et selliste toiduainete tarbimine mõjub negatiivselt nende tervisele ning kehakaalule.

Inimeste hinnangud maksustamisele on erinevad. On neid, kes arvavad et toidu maksustamine karistab inimesi teatud toidu tarbimise eest, ning leiavad, et normaalses riigis seda läbi viia ei tohiks. Kuid samas on ka neid, kes usuvad, et maksustamine aitaks parandada tarbijate toitumist ning mõjuks positiivselt nende elukvaliteedile ja tervisele. Usutakse, et eriti mõjutaks maksustamine vaesemaid inimesi, kuna selline muudatus teeks nende toidukorvi veel kallimaks, kuid samas on neil ka kõige halvem toitumine, seega avaldaks maks neile kõige tugevamat positiivset mõju.

Küll aga on suhtumine ebatervislike toiduainete maksustamisesse märgatavalt positiivsem, kui ollakse veendunud, et aktsiisist saadavat tulu kasutatakse sihtotstarbeliselt elanikkonna tervise edendamiseks. Finantseerimise objektideks peaksid olema näiteks tervislike toiduainete hindade alandamine, hambaravi toetus ja füüsilise aktiivsuse parandamine, näiteks laste- ja noortesporti toetamine ja/või terviseradade loomine.

Vastanute endi hinnangul avaldaks ebatervislike toiduainete aktsiis nende tarbimisele märgatavat mõju. 15% aktsiisi korral vähendaksid maksustatud toiduainete tarbimist 70,1% vastanutest, nende hulgas 27,8% vähendaksid tarbimist olulisel määral. 30% aktsiisi korral vähendaksid maksustatud toiduainete tarbimist kokku 86% vastanutest, nendest 61,9% vähendaksid tarbimist olulisel määral. Sellest avaldub, et mida suurem on maksumäär, seda suuremat mõju tarbimisele see avaldab.

Aktsiisi positiivne mõju kehakaalule jäi vastanute jaoks täheldamata. Vaid umbes kolmandik vastanutest arvab, et aktsiisi kehtestamisega kaasneks elanikkonna ülekaalulisuse vähenemine. Selle põhjuseks võib pidada viitaega toitumise parandamisel kuni selle mõjuni ülekaalulisusele. Lisaks sellele on loomulik, et ei saa oodata märkimisväärseid tulemusi, kui maksustamise tulemusel jäetakse dieedist välja näiteks vaid üks ebatervislik komponent.

Aktsiisiga kaasnevate negatiivsete külgedena nähakse, et inimestel, kes on harjunud pidevalt tarbima maksustatud toite, muutub elu keerulisemaks. Madala sissetulekuga elanikkonnale mõjub aktsiis kõige tugevamalt, kuna endist tarbimist jätkates, ei pruugi neil kuu lõpuni raha jätkuda. Sellele lisaks nähakse probleemi üleüldises hinnatõusus, kardetakse, et teatud toiduainete maksustamine võib kaasa tuua ka teiste toiduainete hindade tõusu. Veel enam arvatakse, et poliitiliselt on suure suhkru-, soola- ja/või rasvasisaldusega toiduainete aktsiisi väga keeruline läbi suruda, sest inimestele ei meeldi hinnatõusud. Sellises olukorras oleksid abiks üleriigilised kampaaniad, mis tutvustaksid õiget toitumist ning maksustavate toiduainete kahjulikkust. Abi on ka sellest, kui aktsiisist räägitakse alati koos sellega, mida positiivset saadava tuluga plaanitakse teha, sest sel juhul on inimeste suhtumine aktsiisi leebem.

Aktsiisiga kaasnevate positiivsete külgedena nähakse, et inimesed hakkavad rohkem mõtlema oma igapäevaste tarbimisvalikute üle ning ka hinnatundlikud tarbijad suurendaksid tervislike toitade osakaalu oma igapäevases toitumises. Selle tulemusena võib oodata elanikkonna toitumise paranemist, mis toob kaasa positiivse mõju nende tervisele ja elukvaliteedile. Selle tõttu väheneksid riigi kulud tervishoiuteenustele ning suuremat tulu saaks kasutada, et tuua veel enam positiivset mõju elanikkonna tervise edendamisesse.

VIIDATUD ALLIKAD

BMI classification. World Health Organisation.

http://apps.who.int/bmi/index.jsp?introPage=intro_3.html (13.05.15)

Brief Statistics 2015. Finnish Tax Administration.

[http://vero.fi/en-US/Tax_Administration/Statistics/Brief_Statistics\(15852\)](http://vero.fi/en-US/Tax_Administration/Statistics/Brief_Statistics(15852)) (19.05.15)

Brunner-Brown, J. (2014). A “Fat taxes” fighting globesity ignore food demand inelasticities. - *Annual Survey of International & Comparative Law*. Vol. 20. Iss. 1, pp 239-265

Drenkard, S. (2012). States reach for revenue with sugar and snack taxes. – *Journal of State taxation*. Vol. 30, Iss. 2, pp. 47-54

Eesti Haigekassa majandusaasta aruanne 2012. Eesti Haigekassa.

https://www.haigekassa.ee/uploads/userfiles/EHK_aastaraamat2012_est.pdf
(18.05.15)

Eriarstiabi ja õendusabi tervishoiuteenuste kasutus ning rahastamine Eesti Haigekassa lepingutes perioodil 2010-2013. (2014). Eesti Haigekassa.

https://www.haigekassa.ee/sites/default/files/uuringud_aruanded/statistika/2010_2013_tht_kasutus.pdf (18.05.15)

Escobar, M., Veerman, J., Tollman, S., Bertram, M., Hofman, K. (2013). Evidence that a tax on sugar sweetened beverages reduces the obesity rate: a meta-analysis. – *BMC Public Health*, 13.11.2013 Kättesaadav:

<http://www.biomedcentral.com/1471-2458/13/1072>

European Health Interview Survey. Eurostat.

<http://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-health-interview-survey>
(14.05.15)

Excise Duty. Ministry of finance Republic of Latvia.

http://www.fm.gov.lv/en/s/taxes/excise_duty/ (27.04.15)

Faeh, A. (2012). Obesity in Europe: The Strategy of the European Union from a Public Health Law Perspective. – *European Journal of Health Law*. Vol. 19. pp. 69-86

Finland population. Countrymeters.

<http://countrymeters.info/en/Finland> (19.05.15)

Food taxation in Europe: Evolution of the legislation. European Public Health Alliance.

<http://www.epha.org/4814> (30.03.15)

- Food taxes and their impact on competitiveness in the agri-food sector. (2014). *ECORYS final report*. 12.07.14
- Harding, M., Lovenheim, M. (2014). The effect of prices on nutrition: comparing the impact of product- and nutrient-specific taxes. - *NBER Working Paper* No. 19781
- Lobstein, T., Millstone, E. (2007). Context for the PorGrow study: Europe's obesity crisis. - *The International Association for the Study of Obesity. Obesity reviews*. Vol. 8. pp. 7-16
- Läti tahab tõsta ebatervislike toiduainete aktsiisimaksu. Kliinik.
<https://www.kliinik.ee/uudised/aid-30506/lati-tahab-tosta-ebatervislike-toiduainete-aktsiisimaksu> (6.05.15)
- Nutrition guideline: Food and drinks high in calories, fat, sugar or salt. Alberta Health Services. (2012)
- Obesity. World Health Organisation.
<http://www.who.int/topics/obesity/en/> (27.04.15)
- Paloheimo, H. (2012). Finland: Finnish sugar tax working group delivers an interim report. - *European Food & Feed Law Review*. Vol 6.
- Rahvaarvu vähenemine aeglustub. Eesti Statistikaamet.
<https://www.stat.ee/90642> (19.05.15)
- Sassi, F., Belloni, A., Capobianco, C. (2013) The role of fiscal policies in health promotion.- *OECD Health Working Papers*: no. 66, OECD Publishing.
 Kättesaadav:
http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/the-role-of-fiscal-policies-in-health-promotion_5k3twr94kvzx-en
- Smed, S. (2012). Financial penalties on foods: the fat tax in Denmark. - *British Nutrition Foundation Nutrition Bulletin*. Vol. 37. pp. 142–147
- Snowdon, C. (2013). Denmark's fat tax disaster - the proof of the pudding.
<http://www.iea.org.uk/blog/denmark%E2%80%99s-fat-tax-disaster-the-proof-of-the-pudding> (14.04.15)
- Sugars, fats and salt. Healthwise.
<http://www.sodexo-healthwise.co.uk/ukhw/healthwise/food-labelling/sugar-fats-salts/sugar-fats-salts.asp> (15.05.15)
- Südame-veresoonkonna haiguste ennetamine. Terviseinfo.
<http://www.terviseinfo.ee/valdkonnad/sudametervis> (18.05.15)

SUMMARY

OBESITY AND THE POSSIBILITIES OF TAXING UNHEALTHY FOODS IN ESTONIA

Kätlin Ojasalu

In the past three decades obesity has been increasing more rapidly than ever before. It no longer concerns only the welfare society, but is also a problem among low socio-economic countries. About 50% of the population in Estonia are either overweight or obese, which refers to a serious problem and is dangerous for the health and well-being of Estonians. One of the main reasons for this problem is an unhealthy diet.

Many countries have started to place taxes on certain foods or food groups to fight this global epidemic. The excise duty is mostly placed on products known to have a notorious unhealthy effect, like sugar sweetened beverages or products high in salt, fat or sugars.

The purpose of this study was to find the possibilities of taxing unhealthy foods in Estonia and its influence to consumption and obesity.

A few research questions were presented to do so:

- Is there a connection between consuming products high in sugar, fat and salt and obesity?
- How would the excise duty impact consumption habits?
- What are the challenges of imposing this tax?
- What kind of practices have been used in taxation of unhealthy groceries?
- What are Estonians' opinions on taxing products high in sugar, salt and fat?
- How do Estonians assess the impact of taxing unhealthy groceries to their consumption habits?

The survey was conducted by a questionnaire, which was answered by 428 people. The results were analysed using cross-case analysis and correlation analysis.

The respondents' own assessment is that excise duty would have a significant impact on their consumption of unhealthy foods. 70.1% of respondents said that excise duty of 15% would decrease their consumption of taxed products, whereas 27,8% of them would reduce their consumption significantly. But if the tax rate were 30%, then 86% of respondents would reduce their consumption and 61,9% of them would decrease their consumption significantly. This reveals that higher the rate, the greater the impact it will have on consumption.

It is very important to carefully choose the taxed products. Nutrient or food group based taxation instead of taxing individual products, has a greater result in decreasing consumption of unhealthy foods. That way there are not as many substitutes. Taxation effects on obesity can occur when daily consumption habits have become healthier.

People have very different opinions regarding excise taxes on unhealthy products. Some people think that taxation would punish them for liking certain products. However, others think that taxation would improve Estonians' nutrition and would benefit their health and well-being.

Whereas, the opinions about excise taxes were remarkably more positive, when respondents were assured that the tax revenue would be assigned to improve people's health. In that case, 46% of the respondents fully agree with taxation. The revenue should be used to subsidize healthy groceries, supporting dental care and supporting people's physical activities, such as funding children and youth sports or making new health trails.

The opinions about excise duty are not dependent on respondents' age, education or body weight. There is a small correlation between the opinion about taxation and the frequency of consuming taxed products.

Further research could be carried out by finding which products are best suitable for taxation and finding what the most effective tax rate would be.

LISAD

Lisa 1. Küsimustik

Tere, lugupeetud vastaja!

Olen Tallinna Tehnikaülikooli Avaliku sektori majanduse kolmanda kursuse üliõpilane ning kirjutan oma bakalaureusetööd teemal Ebatervislike toiduainete maksustamise mõju ülekaalulisusele ning selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Oma töö raames püüan välja selgitada, missugune on ebatervislike toiduainete maksustamise mõju nende tarbimisele ning saada üldine ülevaade Eesti inimeste suhtumisest sellisesse maksu.

Käesoleva küsimustiku täitmine võtab aega umbes 10 minutit. Palun vastake ausalt, kuna küsimustik on anonüümne ning selle tulemusi kasutatakse vaid käesoleva töö raames, üldistatud kujul.

Sugu

- Mees
- Naine

Vanus

- ...-13
- 14-18
- 19-25
- 26-35
- 36-55
- 55-...

Rahvus

- Eestlane
- Venelane
- Muu

Haridustase

- Põhiharidus
- Keskhariidus
- Kõrgharidus

Lisa 1 järg

Kas Teil on lapsi

- Jah, mul on alaealine laps/lapsed
- Jah, mul on täisealine laps/lapsed
- Jah, mul on nii alaealisi, kui täisealisi lapsi
- Ei

Kuidas hindate oma kehalist vormi?

Kehamassiindeksi järgi alakaal, kui KMI kuni 19, normaalkaal 19-25, ülekaal 25-30, rasvumine 30-...

- Olen alakaaluline
- Olen normaalkaalus
- Olen pisut ülekaalus
- Olen ülekaaluline
- Olen tugevalt ülekaaluline
- Olen rasvunud
- Olen tugevalt rasvunud

Kui Teil on laps(ed), siis kuidas hindate nende kehalist vormi?

Kui teil lapsi ei ole, siis palun jätke sellele küsimusele vastamata.

- Alakaaluline
- Normaalkaalus
- Pisut ülekaaluline
- Ülekaaluline
- Tugevalt ülekaaluline
- Rasvunud
- Tugevalt rasvunud

Kuidas hindate väidet, et Eestis on ülekaalulisus ja rasvumine probleemiks?

1 2 3 4 5

Ei ole üldse nõus Nõustun täielikult

Mida teie arvates oleks võimalik teha, et ülekaaluliste ja rasvunute hulka vähendada?

Kuidas hindate väidet, et rahvastiku rasvumise probleemiga tegelemine peaks olema riigi ülesanne?

1 2 3 4 5

Ei ole üldse nõus Nõustun täielikult

Lisa 1 järg

Kui arvate, et see on riigi ülesanne, siis mida peaks riik ette võtma?

Kui tihti tarvitate ebatervislikke suure suhkru-, soola- või rasvasisaldusega toite?

Nende hulka kuuluvad nt. šokolaadid, kommid, limonaadid, krõpsud, snäkid

- Igapäevaselt
- 3-5 korda nädalas
- 1-2 korda nädalas
- Harvemini kui 1 kord nädalas
- Mõned korrad kuus
- Harvemini kui 1 kord kuus
- Ei tarvita üldse

Kui teil on lapsi, siis kui tihti annate neile suure suhkru-, soola- või rasvasisaldusega toite?

Kui teil lapsi ei ole, siis jätke sellele küsimusele vastamata.

- Igapäevaselt
- 3-5 korda nädalas
- 1-2 korda nädalas
- Harvemini kui 1 kord nädalas
- Mõned korrad kuus
- Harvemini kui 1 kord kuus
- Ei anna üldse

Kuidas suhtute väitesse, et suure suhkru-, soola- või rasvasisaldusega toitude tarbimine mõjutab teie kehakaalu ja tervist?

1 2 3 4 5

Ei ole üldse nõus Nõustun täielikult

Kuidas suhtute väitesse, et suure suhkru-, soola- või rasvasisaldusega toitude tarbimine mõjutab teie kehakaalu ja tervist?

1 2 3 4 5

Ei ole üldse nõus Nõustun täielikult

Lisa 1 järg

Kuidas suhtuksite, kui Eestis kehtestataks aktsiis teatud tüüpi toiduainetele, mis hõlmaks endas ebatervislikke suure suhkru-, soola- ja rasvasisaldusega toite?

Kui sellised toiduained oleksid poes umbes 15% kallimad, siis kuidas mõjutaks see Teie ostukäitumist?

- Ostaksin selliseid toiduaineid tunduvalt vähem
- Ostaksin selliseid toiduaineid veidi vähem kui varem
- See ei mõjutaks minu tarbimisharjumusi
- Ostaksin selliseid toiduaineid rohkem

Kui sellised toiduained oleksid poes umbes 30% kallimad, siis kuidas mõjutaks see Teie ostukäitumist?

- Ostaksin selliseid toiduaineid tunduvalt vähem
- Ostaksin selliseid toiduaineid veidi vähem kui varem
- See ei mõjutaks oluliselt minu tarbimisharjumusi
- Ostaksin selliseid toiduaineid rohkem

Kuidas suhtute väitesse, et kui ebatervislik toit oleks kallim, siis ostetak rohkem puu-ja juurvilju ja muid tervislikke tooteid?

1 2 3 4 5

Ei ole üldse nõus Nõustun täielikult

Kuidas suhtuksite Eestis ebatervislikele toiduainetele aktsiisi kehtestamisesse?

Aktsiis kehtiks ebatervislikele suure suhkru-, soola- ja rasvasisaldusega toiduainetele.

1 2 3 4 5

Ei ole üldse nõus Nõustun täielikult

Kuidas suhtuksite Eestis ebatervislikele toiduainetele aktsiisi kehtestamisesse, kui teaksite, et sellest saadavat tulu kasutatakse sihtotstarbeliselt?

Tulu läheks nt. laste ja noorte spordi rahastamiseks, tervislike toiduainete subsideerimiseks (hindade alandamiseks) või hambaravi toetuseks

1 2 3 4 5

Ei ole üldse nõus Nõustun täielikult

Lisa 1 järg

Kuhu peaks riik saadava tulu paigutama?

Millised oleksid teie meelest sellise aktsiisi positiivsed küljed?

Millised oleksid teie meelest sellise aktsiisi negatiivsed küljed?

Kuidas suhtute väitesse, et sellise aktsiisi kehtestamine vähendaks ülekaalulisust ja rasvumist ning nendega seotud probleeme?

1 2 3 4 5

Ei ole üldse nõus Nõustun täielikult

Kuidas suhtute väitesse, et aktsiisi kehtestamise asemel annaks parema tulemuse tervisliku toidu käibemaksu määra alandamine?

1 2 3 4 5

Ei ole üldse nõus Nõustun täielikult

Lisa 2. Küsimustiku vastused

Kuidas hindate oma kehalist vormi?	vastuseid (tk)	vastuse osakaal
Olen alakaaluline	13	3%
Olen normaalkaalus	246	57%
Olen pisut ülekaalus	109	25%
Olen ülekaaluline	38	9%
Olen tugevalt ülekaaluline	14	3%
Olen rasvunud	6	1%
Olen tugevalt rasvunud	2	0%

Kui teil on laps(ed), siis kuidas hindate nende kehalist vormi?	vastuseid (tk)	vastuse osakaal
alakaaluline	2	1%
normaalkaalus	143	87%
pisut ülekaalus	15	9%
ülekaaluline	4	2%
tugevalt ülekaaluline	1	1%
rasvunud	0	0%
tugevalt rasvunud	0	0%
kokku	165	

Kuidas hindate väidet, et Eestis on ülekaalulisus ja rasvumine probleemiks?	vastuseid (tk)	vastuse osakaal
5	70	16%
4	178	42%
3	146	34%
2	32	7%
1	2	0%

Kuidas hindate väidet, et rahvastiku rasvumise probleemiga tegelemine peaks olema riigi ülesanne?	vastuseid (tk)	vastuse osakaal
5	70	16%
4	119	28%
3	122	29%
2	81	19%
1	36	8%

Kui tihti tarvitate suure suhkru-, soola- või rasvasisaldusega toite?	vastuseid (tk)	vastuse osakaal
igapäevaselt	72	17%
3-5 korda nädalas	98	23%
1-2 korda nädalas	141	33%
harvemini kui 1 kord nädalas	48	11%
mõned korrad kuus	41	10%
harvemini kui 1 kord kuus	20	5%
ei tarvita üldse	8	2%

Lisa 2 järg

Kui teil on lapsi, siis kui tihti annate neile suure suhkru-, soola- või rasvasisaldusega toite?	vastuseid (tk)	vastuse osakaal
igapäevaselt	22	14%
3-5 korda nädalas	32	20%
1-2 korda nädalas	46	29%
harvemini kui 1 kord nädalas	20	13%
mõned korrad kuus	17	11%
harvemini kui 1 kord kuus	5	3%
ei anna üldse	15	10%
kokku	157	

Kuidas suhtute väitesse, et selliste toitude tarbimine mõjutab teie kehakaalu ja tervist?	vastuseid (tk)	vastuse osakaal
5	261	61%
4	102	24%
3	47	11%
2	13	3%
1	5	1%

Kuidas suhtute väitesse, et enda vormis hoidmiseks või vormi saamiseks piisab vaid trennist?	vastuseid (tk)	vastuse osakaal
5	10	2%
4	24	6%
3	76	18%
2	126	29%
1	192	45%

Kui ebatervislikud toiduained oleksid umbes 15% kallimad, siis kuidas mõjutaks see Teie ostukäitumist?	vastuseid (tk)	vastuse osakaal
Ostaksin selliseid toiduained tunduvalt vähem	119	28%
Ostaksin selliseid toiduaineid veidi vähem kui varem	181	42%
See ei mõjutaks minu tarbimisharjumusi	128	30%
Ostaksin selliseid toiduaineid rohkem	0	0%

Kui ebatervislikud toiduained oleksid umbes 30% kallimad, siis kuidas mõjutaks see Teie ostukäitumist?	vastuseid (tk)	vastuse osakaal
Ostaksin selliseid toiduained tunduvalt vähem	265	62%
Ostaksin selliseid toiduaineid veidi vähem kui varem	103	24%
See ei mõjutaks oluliselt minu tarbimisharjumusi	60	14%
Ostaksin selliseid toiduaineid rohkem	0	0%

Lisa 2 järg

Kuidas suhtuksite Eestis toiduainete aktsiisi kehtestamisesse?	vastuseid (tk)	vastuse osakaal
5	89	21%
4	109	25%
3	92	21%
2	48	11%
1	90	21%

Kuidas suhtuksite aktsiisi kehtestamisesse, kui sellest saadavat tulu kasutatakse sihtotstarbeliselt?	vastuseid (tk)	vastuse osakaal
5	198	46%
4	111	26%
3	56	13%
2	24	6%
1	39	9%

Kuidas suhtute väitesse, et aktsiisi kehtestamine vähendaks ülekaalulisust ja rasvumist ning nendega seotud probleeme?	vastuseid (tk)	vastuse osakaal
5	32	7%
4	122	29%
3	147	34%
2	74	17%
1	53	12%

Kuidas suhtute väitesse, et aktsiisi kehtestamise asemel annaks parema tulemuse tervisliku toidu KM määra alandamine?	vastuseid (tk)	vastuse osakaal
5	180	73%
4	107	43%
3	91	37%
2	30	12%
1	20	8%

Lisa 3. Avatud küsimuste vastused

Andmed on leitavad tööga kaasas oleval CD-l.

Lisa 4. Korrelatsioonanalüüsi andmed

Suhtumine_1	Suhtumine_2	vanus	haridus	keha	tarbimine
3	5	4	5	4	5
5	5	4	3	5	1
5	5	4	3	4	4
3	4	4	5	4	2
5	5	4	3	4	1
4	5	4	5	3	3
3	5	4	5	4	2
5	5	4	3	4	2
3	3	4	5	3	2
4	5	4	5	4	2
4	5	4	3	2	3
3	5	4	3	5	1
4	4	4	5	4	2
4	5	4	5	5	1
4	5	4	5	4	1
5	5	4	3	3	2
3	4	4	5	1	2
5	5	4	3	4	2
4	3	3	5	4	4
4	5	4	3	3	4
4	4	4	5	3	5
5	5	4	3	4	2
3	5	4	3	4	3
3	3	4	3	4	1
3	4	4	5	4	2
4	5	4	3	4	2
3	4	4	3	4	1
3	5	4	3	4	3
1	5	4	3	4	1
1	1	4	5	3	3
2	4	4	5	4	3
1	2	4	3	4	2
3	4	4	3	4	3
2	4	4	5	4	1
4	5	4	3	4	4
4	5	4	5	4	2
4	4	4	3	4	1
4	5	4	3	4	3
5	5	4	5	4	3
2	4	3	5	4	2

Lisa 4 järg

2	3	3	3	4	3
1	3	3	5	4	2
3	4	3	5	4	3
3	4	4	3	4	3
5	5	4	5	4	3
4	4	4	5	3	1
5	5	4	5	4	1
3	3	2	3	4	2
4	5	3	5	3	3
5	5	3	5	4	3
4	4	4	3	4	3
1	1	4	5	3	2
3	3	4	5	3	3
5	5	3	5	4	3
4	5	5	3	4	2
4	5	4	5	4	1
4	4	3	5	4	4
5	5	3	5	4	4
4	5	5	3	2	2
4	4	4	5	4	2
1	1	4	3	2	1
5	5	4	5	4	3
2	4	5	3	4	1
3	5	3	3	4	4
3	5	4	3	4	1
3	4	4	5	4	4
5	5	4	3	4	2
4	5	3	5	4	3
3	4	4	5	4	3
3	5	4	5	4	4
4	4	4	5	4	2
5	5	4	3	4	2
3	4	2	3	4	1
5	5	4	3	4	4
5	5	4	5	4	1
1	2	4	5	4	3
5	5	4	5	3	3
5	5	4	3	5	3
5	5	4	1	3	2
5	5	3	5	4	2
5	5	4	3	3	4

Lisa 4 järg

1	1	4	5	5	3
2	4	4	3	2	2
4	5	4	3	4	1
3	4	4	3	4	2
4	4	3	3	4	4
5	5	3	5	3	3
4	5	4	5	4	3
4	5	2	5	4	3
3	4	4	3	4	2
4	4	4	5	3	3
1	3	5	3	4	1
3	4	4	5	4	3
4	5	2	3	4	4
1	5	2	5	1	4
4	5	4	3	4	5
1	1	4	3	3	1
4	5	4	3	4	4
1	1	4	3	4	1
4	5	4	3	3	3
4	4	4	5	3	3
3	4	4	3	5	2
2	5	3	5	4	3
3	4	5	1	3	2
1	3	5	1	4	3
2	3	4	3	4	3
5	5	4	3	3	3
4	5	4	3	4	3
5	5	5	1	4	4
4	5	4	5	4	2
3	1	3	5	3	3
1	1	4	5	4	3
3	4	4	5	4	4
2	2	4	5	4	2
4	5	4	5	4	2
5	5	3	5	1	3
3	2	4	3	3	4
3	5	5	1	5	1
2	3	4	5	4	4
1	2	3	5	4	3
3	3	4	3	4	4
1	5	4	5	4	4

Lisa 4 järg

1	1	4	3	4	1
1	3	3	3	4	1
1	3	4	3	4	1
1	3	4	3	4	2
1	2	4	5	4	3
2	4	5	3	4	3
3	3	4	5	4	1
3	4	3	3	5	4
1	2	4	3	4	2
4	2	4	3	4	3
4	4	4	1	4	3
5	5	4	3	3	2
1	1	4	3	4	1
3	3	4	1	3	1
1	2	3	5	4	1
3	4	4	3	2	3
4	4	4	3	4	1
3	4	3	5	4	4
3	5	4	5	4	2
1	1	4	1	4	2
4	4	3	5	4	3
3	5	3	1	3	3
3	4	3	5	4	2
4	4	1	3	3	2
2	4	4	5	4	4
1	3	4	3	4	3
5	5	3	5	3	2
1	1	4	3	3	3
4	5	3	5	4	3
1	3	3	5	4	2
2	3	3	3	4	2
2	5	4	5	4	1
1	4	2	3	3	3
4	5	2	5	3	4
1	1	4	3	2	4
5	5	2	5	3	4
3	3	3	3	3	5
3	4	3	3	5	2
4	4	3	3	4	3
1	1	3	5	3	4
4	5	4	5	3	2

Lisa 4 järg

3	4	4	3	4	4
1	1	4	5	3	1
1	1	2	5	5	2
1	3	3	3	4	1
4	4	3	5	4	3
3	4	3	3	4	3
3	4	3	3	3	4
2	4	3	5	4	1
3	5	3	5	4	3
2	3	4	5	4	3
1	1	4	5	4	3
4	5	3	5	4	2
2	4	5	3	1	2
1	5	3	5	4	1
2	4	4	1	2	1
3	3	5	1	4	2
4	5	4	3	3	4
3	5	3	5	5	3
3	4	4	3	3	3
4	5	3	5	3	4
1	1	3	3	4	3
4	4	4	5	4	4
4	4	4	5	2	5
1	1	4	5	3	3
4	5	3	5	4	3
2	3	4	5	4	3
4	5	4	3	3	2
5	5	5	1	3	2
5	5	3	5	4	4
1	2	3	3	3	4
1	1	4	3	3	4
1	3	4	5	3	1
4	4	3	5	3	2
2	5	4	3	4	3
4	5	4	5	4	3
4	5	4	3	2	3
1	1	3	5	4	3
5	5	3	3	1	2
4	5	3	5	4	4
5	5	4	3	4	1
3	4	4	5	4	1

Lisa 4 järg

1	1	3	5	2	1
4	4	4	3	3	3
4	4	3	5	3	4
1	5	4	3	5	3
5	5	4	3	4	1
5	5	4	3	4	4
5	5	3	3	4	3
2	4	3	5	4	4
3	5	4	3	3	3
5	5	4	1	3	3
5	5	4	3	4	3
5	5	3	5	4	3
5	5	3	5	4	3
3	5	3	3	4	1
3	3	4	3	3	3
5	5	2	3	3	5
2	2	4	5	2	1
5	5	3	5	4	2
5	5	4	5	4	4
1	3	2	3	2	3
4	4	3	1	4	4
4	5	4	5	4	2
4	5	4	5	3	3
5	5	3	5	3	1
2	4	4	1	4	1
2	4	3	3	3	3
4	4	4	5	3	2
3	4	4	3	4	3
1	2	3	3	2	2
2	5	4	3	4	3
3	4	5	1	4	1
4	5	3	5	3	3
2	4	4	3	4	1
4	5	3	3	4	4
5	5	4	3	3	4
1	4	3	3	4	2
4	5	5	1	4	3
2	5	4	3	1	3
3	4	4	3	4	3
1	2	5	5	4	3
4	5	3	5	3	3

Lisa 4 järg

1	3	3	5	3	3
5	5	4	5	3	3
1	3	3	5	4	5
3	5	3	3	2	3
5	5	4	3	4	4
4	4	4	3	4	3
1	5	3	3	4	2
5	5	4	3	2	2
4	5	4	3	2	2
3	5	3	5	3	5
3	5	4	5	4	3
5	5	4	5	2	4
5	5	3	5	3	3
1	1	3	5	3	1
5	5	3	3	2	2
4	5	5	1	4	2
5	5	4	3	4	5
2	3	3	3	4	3
2	3	3	5	4	4
4	4	2	5	4	4
5	5	4	3	4	2
4	4	5	1	3	3
5	5	4	3	2	3
5	5	3	5	2	5
5	5	3	3	1	5
1	3	4	3	3	2
3	2	4	3	3	3
3	4	4	3	4	2
1	1	2	3	4	1
2	3	3	5	3	3
1	1	4	3	2	4
4	4	2	3	4	4
5	5	5	3	3	5
5	5	2	3	1	1
3	4	4	3	4	3
4	5	3	3	4	4
5	5	3	5	4	4
1	1	3	5	3	2
4	4	2	3	3	3
4	2	3	1	4	2
5	1	3	5	4	4

Lisa 4 järg

2	5	4	3	2	3
1	1	4	5	2	3
1	2	3	1	1	4
5	5	3	3	4	5
1	2	5	1	4	2
3	3	3	5	3	2
5	5	5	1	4	2
3	3	2	3	1	4
5	5	4	3	4	2
3	4	2	3	2	2
4	5	3	3	4	2
3	3	3	3	2	3
1	2	4	3	4	4
1	5	3	3	3	5
5	5	4	3	4	1
3	3	3	5	4	2
3	3	5	1	4	3
4	5	3	5	4	3
5	5	3	5	4	5
5	5	3	5	4	5
4	5	2	3	2	5
3	4	4	1	3	2
3	5	4	1	2	2
4	5	3	5	4	2
4	5	4	3	4	4
3	3	2	5	4	3
4	4	3	1	2	3
5	5	2	5	3	4
3	4	3	5	3	3
5	3	2	3	3	5
4	5	4	3	1	1
5	4	4	1	1	5
4	5	3	5	4	3
3	4	5	1	4	3
1	1	2	3	3	1
3	4	3	5	3	3
1	5	3	5	2	2
4	5	4	5	4	4
2	4	1	3	3	1
5	5	3	3	3	3
1	4	3	3	3	5

Lisa 4 järg

2	4	4	1	3	2
3	4	3	5	4	2
1	3	3	3	4	4
4	4	3	3	4	1
5	5	4	5	2	3
4	5	3	5	4	3
1	1	4	5	4	5
1	1	4	3	4	2
2	3	3	5	4	2
1	4	5	3	4	5
3	5	3	5	3	2
3	5	4	5	2	1
1	3	4	5	1	2
3	5	3	3	4	4
3	3	2	5	3	2
1	1	2	3	4	5
3	4	3	3	4	4
2	2	4	5	4	4
4	5	3	3	1	4
4	5	4	5	4	3
4	5	3	1	1	3
1	3	3	3	1	2
4	5	5	3	3	3
1	4	4	5	4	3
5	5	4	3	4	3
4	5	5	3	4	1
3	4	4	5	4	3
1	1	2	3	2	4
5	5	4	1	4	3
5	5	4	5	3	3
1	1	4	5	3	3
5	5	3	5	3	4
1	4	2	1	4	3
4	5	2	3	1	5
5	5	4	1	3	3
5	4	5	1	3	1
5	5	5	1	3	4
1	3	4	3	4	3
4	4	3	5	4	2
3	5	4	5	4	4
4	5	4	5	4	4

Lisa 4 järg

1	3	2	1	1	1
1	2	2	3	3	1
2	4	2	1	4	5
4	5	5	1	3	1
5	5	3	1	2	4
2	4	2	3	4	4
4	5	3	3	1	2
1	1	3	5	3	1
3	4	3	3	4	2
3	4	3	5	4	1
2	5	3	5	4	2
1	1	2	3	4	3
5	5	1	5	4	5
1	2	4	3	4	3
5	5	4	5	4	3
3	4	2	5	4	4
2	4	2	5	3	4
4	5	2	5	3	3
4	5	3	5	2	5
4	5	2	5	4	2
4	5	2	5	4	3
3	3	3	5	2	3
4	4	2	5	4	3
4	5	2	5	4	3
3	4	2	3	3	2
4	5	1	5	1	2
1	3	2	5	4	1
5	5	1	5	4	1
3	4	1	5	4	4
2	3	2	5	4	4
2	4	2	5	3	2
2	3	2	3	3	3
5	5	3	5	2	3
5	5	2	5	3	4
3	4	2	3	3	3
4	5	3	5	4	4
2	2	2	5	3	2
4	5	2	3	4	4
2	5	2	5	3	3
1	4	2	5	3	4
1	4	2	5	4	5

Lisa 4 järg

3	4	4	5	4	4
5	5	3	5	4	4
1	1	3	5	4	1
3	5	3	5	4	4
5	5	2	5	3	3
4	5	2	3	4	2
5	5	2	5	3	4
1	1	2	5	1	1
1	2	2	5	1	4
5	5	4	3	4	1
1	3	3	5	3	1
1	1	2	3	2	3
1	4	3	3	4	1
2	3	1	3	2	4
2	3	1	1	5	4
2	2	2	3	4	4
2	3	1	1	4	4
4	5	1	3	4	4
3	4	2	5	3	1